



Rad sa mladima

u riziku na Balkanu

Studija slučaja o Programu Y+



YOUNG MEN'S
INITIATIVE & SERVICE

***Rad sa mladima u riziku na Balkanu
Studija slučaja o Programu Y+***

Autori:

Branko Birač i Olga Bogdanov

Sadržaj

Rezime	4
1. O Inicijativi mladića	7
2. Osnovne informacije i metodologija	11
2.1. Ekstremizam i radikalizacija	11
2.2. Prokretači (nasilnog) ekstremizma	14
2.3. Metodologija	18
3. Studije slučaja	20
3.1. Angažovanje zajednice u procesu prevencije radikalizacije mladih	21
3.2. Centri za socijalni rad kao središta lokalne zajednice za prevenciju radikalizacije	24
3.3. Vaspitni zavod za maloletnike kao mesto resocijalizacije mladih	29
3.4. Angažovanje lokalne omladine i zainteresovanih strana u prevenciji ekstremizma mladih	32
3.5. Obrazovanje zasnovano na pozorištu kao odgovor na problem pojave ekstremizma	36
4. Završna razmatranja i preporuke	40
5. Partneri na projektu	48
Literatura	50



Rezime

Studija slučaja analizira proces razvoja i pilotiranja modela za prevenciju radikalizacije i ekstremizma mladih (Program Y+) koji je sproveden u okviru projekta Inicijativa mladića „Muškarci i dečaci kao partneri u promovisanju rodne ravnopravnosti i prevenciji ekstremizma i nasilja mladih na Balkanu”, koji su implementirali CARE International Balkans i partnerske organizacije u periodu od 2017. do 2020. Program Y+ posvećen je prevenciji ekstremizma i nasilja među mladima, kao i povećanju i jačanju veza u zajednici i rešavanju problema višestrukih slojeva isključivanja koji često vode ka ekstremizmu. Projekat implementira pet partnerskih organizacija u pet ciljnih zemalja: Albaniji, Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Kosovu* i Srbiji. Glavni cilj ove studije slučaja je da analizira, rezimira i istakne uspehe, lekcije, mogućnosti, različite aspekte i nedostatke Programa Y+ u ciljnim zemljama tokom perioda od 2017. do 2020.

Ova studija slučaja oslanjala se na specifičnu metodologiju koja se sastoji od detaljne desk analize kako bi se stekao uvid u osnovne koncepte i operacionalizovali koncepti poput ekstremizma i radikalizma, kako među mladima, tako i među opštom populacijom. Nakon desk analize, obavljeno je pet grupnih intervjua sa lokalnim partnerskim organizacijama, profesorima iz škola koje su bile deo projekta, trenerima koji su učestvovali u radionicama i korisnicima programa u svim ciljnim zemljama projekta. Nalazi ove studije slučaja trebalo bi da posluže kao polazna tačka za budući razvoj programa, kao i da dokumentuju napredak u radu sa mladima u riziku na Balkanu. Pilotirani modeli postigli su uspeh primenom različitih pristupa i metoda, a glavni nalazi pokazuju da su partnerske organizacije koje su učestvovali pokazale kreativnost i posvećenost i da su njihovi specifični pristupi bili visokog kvaliteta. Implementirane aktivnosti bile su veoma korisne za mlade učesnike i Program Y+ se pokazao kao perspektivan preventivni program u ovoj oblasti.

Iako je faza pilotiranja pokazala odlične rezultate, postoji prostor za dalje unapređenje i standardizaciju pilotiranih pristupa, zbog čega se implementacija Programa Y+ treba nastaviti u narednom periodu, kako bi se standardizovale metodologije koje će partnerske organizacije koristiti u budućnosti. Samo kontinuiranim radom i daljim poboljšanjima Program Y+ će dostići svoj puni potencijal i postati efikasan, zaokružen, sveobuhvatan i skalabilan program koji obezbeđuje rezultate u prevenciji ekstremizma i radikalizacije mladih.

Ova studija slučaja namenjena je YMI timu (CARE i partneri), kao i svim relevantnim zainteresovanim stranama (školsko osoblje, socijalni radnici, nacionalne i međunarodne nevladine organizacije, itd.) koji bi mogli biti zainteresovani za saradnju i pridruživanje budućim naporima YMI-ja, radi prevencije radikalizacije i nasilnog ekstremizma.

* Ova oznaka ne prejudicira stavove o statusu i u skladu je sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244/1999 i Mišljenjem Međunarodnog suda pravde o Deklaraciji o nezavisnosti Kosova.



CARE International na Balkanu

CARE International ima preko 25 godina iskustva u implementaciji programa u regionu Balkana. Tokom ratova i sukoba devedesetih, CARE je odgovorio na uništavanje, traumatizaciju, raseljavanje i međuetničko nepoverenje masovnim humanitarnim i spasilačkim aktivnostima širom Balkana. Od 2000. godine, orijentacija CARE-a preusmerena je na razvojni rad. Danas je cilj CARE-a na Balkanu da osigura da se socijalna, ekonomska i politička prava ranjivih i marginalizovanih grupa prepoznaju i ostvare, doprinoseći održivom miru u regionu.

Programska strategija CARE-a zasniva se na dva stuba: a) *socijalno-ekonomska inkluzija* ranjivih manjina i drugih marginalizovanih grupa doprinoseći jačanju kapaciteta i kreirajući bolje mogućnosti za njih, omogućavajući im da se integrišu u društvo i ostvare svoja prava; b) *rodna ravnopravnost* među ranjivim i marginalizovanim grupama promovisanjem vrednosti i praksi rodne ravnopravnosti, različitosti i nenasilja, jačanjem kapaciteta lokalnih, nacionalnih i regionalnih aktera u oblasti ljudskih prava i socijalne pravde, kao i stvaranjem mogućnosti za inovacije, učešće, učenje, saradnju i zagovaranje. CARE neguje partnerstva sa lokalnim sektorom civilnog društva i vladama posvećenim stvaranju pozitivnih promena u društvima.



Ovu publikaciju su podržali Austrijska razvojna agencija, Švajcarska agencija za razvoj i saradnju i Oak fondacija. Sadržaj i nalazi ove publikacije predstavljaju stavove autora/ke i nužno ne odražavaju stavove austrijske i švajcarske vlade ili Oak fondacije.



O Inicijativi mladića



1. O Inicijativi mladića



Inicijativa mladića (Young Men Initiative – YMI) nastavak je sveobuhvatnog i programskog napora CARE-a za sprečavanje interpersonalnog i rodno zasnovanog nasilja (RZN), kao i za promociju rodne ravnopravnosti u regionu. YMI cilja na mlade kako bi izgradio njihovo znanje i stavove koji se tiču rodne ravnopravnosti i zdravih životnih stilova i smanjio sve vrste nasilja. Bavi se pitanjima nasilja, rodne nejednakosti i diskriminacije, stereotipnim i štetnim rodnim normama, problemima zloupotrebe droga i alkohola, kao i seksualnog i reproduktivnog zdravlja – uvođenjem programa za rodnu transformaciju u obrazovne sisteme širom Balkana. Od samog početka 2006. godine, YMI je radio na razvijanju zdravih, nenasilnih i rodno ravnopravnih stavova i ponašanja kod dečaka i muškaraca, kao i kod devojčica i žena koji učestvuju u programu. Pored mladih, YMI takođe angažuje profesore, roditelje, omladinske radnike, donosioce odluka iz ministarstava i lokalnih samouprava, socijalne radnike, medije, organizacije civilnog društva i druge, okupljajući tako sve ove različite aktere pod kišobranom zajedničke vizije – vizija društva bez nasilja i rodno ravnopravnog društva.

YMI implementira CARE Balkans u bliskoj saradnji sa 10 partnerskih organizacija iz osam gradova: Banjaluke, Beograda, Mostara, Severne Mitrovice, Prištine, Sarajeva, Tirane i Zagreba. Tokom prethodnih godina, YMI nije bio ograničen samo na gore pomenute gradove i njegove aktivnosti su se značajno povećale, dostigavši više od 140 različitih gradova/opština i preko 720.000 direktnih učesnika kroz hiljade obrazovnih, zagovaračkih i/ili kampanjskih aktivnosti. Ukupni indirektni i medijski doseg verovatno se meri u milionima ljudi.

YMI implementira CARE Balkans

sa 10 partnerskih organizacija iz 8 gradova:



Ovi brojevi, kao i dugovečnost YMI-ja, svedoče o obimu i ambiciji YMI-jevih napora. Dalje, CARE, osoblje partnerskih organizacija i korisnici primećuju da YMI i „Budi muško” (njegova krovna kampanja i slogan) nisu samo projekti već i „način života”. Sveobuhvatno istraživanje upoređujući početno i završno istraživanje na ciljnim lokacijama pokazalo je značajnu pozitivnu promenu u svakoj od četiri faze projekta (od 2006. do 2020. godine). Štaviše, brojna svedočenja i intervjuji sa korisnicima dokazuju da YMI obrazovni programi imaju značajan uticaj koji dovodi do pozitivnih promena u nečijem stavu i ponašanju.

Obrazovni programi su uvek bili osnova YMI-jevih napora od samog njegovog nastanka. Sve je počelo sa Programom M (priručnik za rad posebno sa mladićima) zasnovan na Promundovom Programu H i prilagođenom balkanskom kontekstu, oslanjajući se na rezultate kvalitativnih i kvantitativnih istraživanja u zemljama učesnicama. Program Y bio je sledeći korak, dalja evolucija Programa M, namenjen mešovitim rodnim grupama, a samim tim i proširivanju na veći broj učenika. Pored kontinuiranog rada sa mladima, razvijena je, akreditovana i implementirana i obuka za školsko osoblje (tj. profesore, pedagoge, psihologe) širom Balkana, omogućavajući školskom osoblju da sami realizuju radionice i da podrže svoje učenike i vršnjačke edukatore. „Budi muško” klubovi (BMK) su još jedna specifična snaga programa, jer su to klubovi mlađih aktivista sa članovima, koji su učenici i vršnjački edukatori, uključeni u program. BMK su zasnovani na učešću mlađih i njihovom angažovanju i fokusirani su na osmišljavanje, organizovanje i implementaciju različitih javnih akcija u školama i zajednicama, koje dalje šire poruke i vrednosti programa. Participativni proces je uvek bio jedna od ključnih karakteristika YMI-ja, a mlađi su uvek bili angažovani u razvoju novih programa i kampanja.

Jedan od svežih pristupa i ideja u razvoju programa za mlađe bilo je stvaranje novog obrazovnog programa posebno prilagođenog mlađima u riziku na Balkanu. Program se zasnivao na CARE-ovom rodno transformativnom programu, čiji je glavni fokus **prevencija ekstremizma i radikalizma među mlađima**. Početkom 2019. godine, CARE i partnerske organizacije započele su razvoj novog plus modela Programa Y (Youth – mlađi) kao odgovor na promenljivo okruženje i zahteve za kontraradikalizacijom mlađih. Početna ideja pilotiranja bila je baviti se pitanjem ekstremizma i radikalizacije među mlađima u riziku, vanškolskom omladinom, maloletnim delinkventima i nezaposlenom omladinom.

Ostale značajne YMI aktivnosti uključuju razne omladinske kampove i rezidencijalne obuke, stručne konferencije i konferencije za mlađe, društveno angažovane pozorišne predstave, filmove i video-spotove, aktiviranje putem društvenih mreža, itd. Najnoviji i predstojeći dodaci ovom mnoštву aktivnosti (npr. razvoj onlajn obuke za profesore, programi za osnovne škole, izgradnja pokreta, itd.) izgledaju vrlo obećavajuće i pokazuju da se od YMI-ja može očekivati još mnogo toga.



Osnovne informacije i metodologija



2. Osnovne informacije i metodologija

2.1. Ekstremizam i radikalizacija



Ekstremizam. Iako se termin ekstremizam koristi još od antičke Grčke, njegovo prvo bitno značenje se nije toliko promenilo. Depolitizacija ovog pojma svakako je fenomen modernog doba, kao i njegova povezanost sa drugim pojavama, poput nasilne radikalizacije, terorizma, maskuliniteta, itd. Pojam političkih ekstrema ukorenjen je u starogrčkoj etici, a i Platon i Aristotel su nastojali da ga definišu. Platonov kontinuitet oblika vladavine obuhvatio je ekstreme despotije/tiranije i anomije/bezakone demokratije, u kojoj su se četiri oblika vladavine nalazili između ekstrema – oligarhija, kraljevina, aristokratija i pravna demokratija. Srednja vrednost trebalo je da se postigne ravnotežom ustavnih elemenata koji bi, sami po sebi, bili ekstremi. Posle toga, Aristotel je „oslobodio platonske pojmove iz njihovog teološkog, ontološkog okvira, ugradio ih u sveobuhvatan naučni sistem i dao im politički realan kalibar.¹ Predložio je „politeiju“ kao najbolji mogući oblik vlade, koji predstavlja mešavinu i „oligarhijskih“ i „demokratskih“ elemenata. „Ontološki aksiološka dvodimenzionalnost platonsko-aristotelovskih mezota i mešovita ustavne doktrine pružali su logične mogućnosti za povezivanje sa novom političkom taksonomijom koja se razvila nakon Francuske revolucije“.² Razlika između dva oblika, „ekstremnog“ i „razumnog“, sada je bila povezana sa novim terminima – „desno“ i „levo“.³

U savremenoj literaturi, ekstremizam je još uvek usko povezan sa politikom i predstavlja nešto što je „daleko izvan granica“.⁴ Na primer, Pressman ga definije kao „bilo koju političku teoriju koja se drži beskompromisnih i krutih politika ili ideologija“.⁵ I⁶. Imajući ovo na umu, ekstremist se doživljava kao „neko ko ima ekstremna mišljenja, posebno u politici, koja se odnose na ili favorizuju ekstremne mere“.⁶

1 Backes, U. (2007). Meaning and Forms of Political Extremism in Past and Present (Značenje i oblici političkog ekstremizma u prošlosti i sadašnjosti). Central European Political Studies Review. 9(4), pp. 242–262, p. 243.

2 Ibid., p. 244.

3 Ibid.

4 Pressman, D.E. (2009). Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism (Odluke o proceni rizika za nasilni politički ekstremizam 2009–02). Ottawa, Ont.: Public Safety Canada, Backes, U. (2007). Meaning and Forms of Political Extremism in Past and Present (Značenje i oblici političkog ekstremizma u prošlosti i sadašnjosti). Central European Political Studies Review. 9(4), pp. 242–262.

5 Pressman, D.E. (2009). Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism 2009–02 (Odluke o proceni rizika za nasilni politički ekstremizam 2009–02). Ottawa, Ont.: Public Safety Canada, p. 5.

6 Centre for Prevention of Radicalisation Leading to Violence (CPRL) (Centar za prevenciju radikalizacije koja vodi nasilju), dostupno na: <https://info-radical.org/en/>

Backes se fokusira na kategoriju „ekstrema”, koja je zajedno sa „ekstremizmom” „nešto što je najjudaljenije”. Tvrdi da „ne postoji ništa izvan ekstrema; ekstremi se ne mogu povećati, oni olicavaju nešto što se ne može nadmašiti ili premašiti”.⁷ Problem ekstremizma postaje sve važniji u doba globalnih migracija i redovnih putovanja, jer su „osećaji ‘pripadnosti’ i identiteta često fragmentirani i lična pripadnost može da dovede do zabune”.⁸

Postoji nekoliko karakteristika koje se mogu koristiti kada se opisuje pojam „politički ekstremizam”, definisanjem njegovih suprotnih karakteristika. Backes koristi ovaj način oblikovanja pojmoveva iz različitih aspekata kako bi približio njegovu političku i društvenu distribuciju:

1. *Pluralizam umesto monizma.* Država ujedinjuje niz ljudi čiji su interesi i stavovi različiti, ali istovremeno legitimni.
2. *Orijentacija prema opštem dobru umesto egoističnom izvršavanju interesa.* Pod uslovom „mnoštva jednakih”, moraju se uzeti u obzir različiti interesi i pogledi na svet.
3. *Vladavina prava umesto proizvoljne vladavine.* Politički poredak mora se sastojati od pravila kojih se moraju pridržavati svi, uključujući i one koji trenutno vladaju.
4. *Samoopredeljenje umesto spoljnog opredeljenja.* Velika većina odluka prihvatljiva je samo kada postoji poštena mogućnost da svi učestvuju u procesu donošenja odluka.⁹

Imajući u vidu da je ekstremizam još uvijek veoma prisutan u savremenom društvu, očekuje se da će se to odraziti i na mlađu populaciju. *Jedan od glavnih faktora koji vodi ka ekstremizmu mlade populacije je izloženost negativnim i destruktivnim emocijama. Ako je ovaj faktor povezan i ukršten sa nezaposlenošću i marginalizacijom, pojedinac ima predispozicije da gaji ekstremističke stavove.*¹⁰

7 Backes, U. (2007). Meaning and Forms of Political Extremism in Past and Present (Značenje i oblici političkog ekstremizma u prošlosti i sadašnjosti). Central European Political Studies Review. 9(4), pp. 242–262, p. 245.

8 European Union (2005). Addressing the factors contributing to violent radicalization (Analiziranje faktora koji doprinose nasilnoj radikalizaciji). Brussels, Belgium: European Union Council Concerning Terrorist Recruitment and Commission, p. 14.

9 Backes, U. (2007). Meaning and Forms of Political Extremism in Past and Present (Značenje i oblici političkog ekstremizma u prošlosti i sadašnjosti). Central European Political Studies Review. 9(4), pp. 242–262, p. 247.

10 Trebešanin, Ž. (2007). Psihologija političkog ekstremizma. Beograd, Republika Srbija: Hereticus

Radikalizacija je često usko povezana sa ekstremizmom. Radikalizam se odnosi na onoga ko namerava da sruši status kvo, međutim ne uvek nužno na nezakonit ili nasilan način. To implicira da ni radikalizam ni ekstremizam automatski ne dovode do sigurnosnih pretnji ili terorizma, zbog čega je važno napraviti razliku „između radikalizma i ekstremizma kao načina razmišljanja s jedne strane i nasilnog ponašanja s druge strane“¹¹ Imajući ovo na umu, radikalizacija se može shvatiti kao „proces u kojem ljudi usvajaju ekstremistički sistem uverenja – uključujući i nameru da koriste, podstiču ili olakšavaju nasilje – u cilju promovisanja ideologije, političkog projekta ili razloga kao sredstva društvene transformacije“. S druge strane, radikalizacija koja dovodi do nasilnog ekstremizma je „proces kojim osoba prihvata upotrebu nasilja za postizanje političkih, ideoloških ili verskih ciljeva, uključujući nasilni ekstremizam i terorizam“¹² Policijska uprava Njujorka takođe je analizirala radikalizaciju, i prepoznote su četiri glavne faze ovog procesa:

1. *faza pred-radikalizacije ili tačka porekla;*
2. *faza samoidentifikacije - pojedinci počinju da istražuju radikalnu ideologiju i povezuju se sa drugim istomišljenicima;*
3. *faza indoktrinacije u kojoj se uverenja intenziviraju i osnažuju;*
4. *faza napada ili teroristička faza - članovi prihvataju da je njihova dužnost da učestvuju u terorističkom napadu.¹³*

Ne prolaze svi pojedinci koji uđu u proces radikalizacije kroz sve faze niti završavaju kao teroristi.¹⁴ Poslednje dve faze predstavljaju ponašanje koje se može definisati kao „nasilna radikalizacija“. Ova vrsta radikalizacije je „proces usvajanja ili promovisanja ekstremističkog sistema verovanja u svrhu olakšavanja ideoološki zasnovanog nasilja u cilju unapređenja političkih, verskih ili društvenih promena“¹⁵ Radikalizacija koja dovodi do terorizma dinamičan je proces u kojem pojedinac postepeno prihvata terorističko nasilje kao legitiman način delovanja¹⁶

-
- 11 Weert, A. & Eijkman, Quirine. (2018). Subjectivity in detection of radicalisation and violent extremism: a youth worker's perspective (Subjektivnost u otkrivanju radikalizacije i nasilnog ekstremizma: perspektiva omladinskog radnika). Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, pp. 1-24, p. 192.
- 12 Centre for Prevention of Radicalisation Leading to Violence (Centar za prevenciju radikalizacije koja vodi nasilju) (CPRL), dostupno na: <https://info-radical.org/en/>
- 13 Pressman, D.E. (2009). Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism 2009–02 (Odluke o proceni rizika za nasilni politički ekstremizam 2009–02). Ottawa, Ont.: Public Safety Canada, pp. 4–5
- 14 Silber, M. D., & Bhatt, A. (2007). Radicalization in the west: The homegrown threat (Radikalizacija na Zapadu: domaća pretnja). New York: New York Police Department Intelligence Division.
- 15 Pressman, D.E. (2009). Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism 2009–02 (Odluke o proceni rizika za nasilni politički ekstremizam 2009–02). Ottawa, Ont.: Public Safety Canada, p. 5
- 16 OEBS (2018). The Role of Civil Society in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism (Uloga civilnog društva u sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu). Vienna: Austria, p. 7

2.2. Pokretači (nasilnog) ekstremizma



Da bismo razumeli (nasilni) ekstremizam, moramo pokušati da razumemo njegove pokretače, ili drugim rečima: koji su uzroci ili razlozi koji objašnjavaju zašto grupe ili pojedinci mogu biti privučeni da podržavaju ili učestvuju u (nasilnom) ekstremizmu¹⁷. Nepotrebno je reći da se bavimo teškim i sve složenijim pojavama. Na samom početku moramo primetiti da trenutna literatura ne identificuje nijedan jasan jedinstveni put do radikalizacije i nasilnog ekstremizma. Dakle, ne postoji jedinstveni profil nekoga ko će se pridružiti nasilnoj ekstremističkoj grupi ili postati nasilno ekstreman, kao što postoje slučajevi u svim demografskim kategorijama, od starosti, pola, socio-ekonomskog statusa, nivoa obrazovanja, itd. Nijedan od pokretača nije dovoljan da objasni zašto se neko radikalizovao ili da predviđa da će se neko radikalizovati, pa pokretače ne treba posmatrati pojedinačno ili odvojeno, već uvek kao složenu kombinaciju i interakciju mnogih faktora.

Na primer, siromaštvo i nedostatak obrazovanja često se pominju kao faktori, ali nisu dovoljni prediktori. Objašnjenja koja se odnose na „osnovne uslove“ ograničena su zbog jednostavne činjenice da ih „vrlo velika populacija doživljava, a opet, obično se vrlo mali deo njih okreće nasilju (...), većina onih pogođenih osnovnim uslovima koji se često pripisuju nasilnom ekstremizmu – u stvari ne pribegavaju nasilju“¹⁸. Nema sumnje da je za potpunija i nijansiranija objašnjenja potrebno više kvantitativnih i kvalitativnih istraživanja. Ipak, čini se da „opšta teorija“ nasilnog ekstremizma nije moguća, ali svaka ekstremistička grupa ili manifestacija nasilnog ekstremizma „mora se posmatrati kao proizvod određene kombinacije promenljivih i dinamike, koja deluje na određenoj istorijskoj prekretnici, u određenom okruženju i koja je oblikovana kako lokalnim uslovima tako i globalnom dinamikom.“¹⁹ Stoga se nasilni ekstremizam mora uvek analizirati u određenom kontekstu, jer će se razlozi i načini razlikovati od jednog okruženja do drugog.

Najrasprostranjeniji okvir je model faktora „guranja“ i „privlačenja“, koji je razvila Američka agencija za međunarodni razvoj (USAID)²⁰.

17 Leuven, D.V. (2019). Countering Violent Extremism: An Introductory Guide to Concepts, Programming, and Best Practices (Suzbijanje nasilnog ekstremizma: uvodni vodič za koncepte, programe i najbolje prakse), Search for Common Ground.

18 Denoeux, G. and Carter, L. (2009). Guide to the Drivers of Violent Extremism (Vodič za pokretače nasilnog ekstremizma), US Agency for International Development (USAID).

19 Ibid.

20 USAID (2011). The Development Response to Violent Extremism and Insurgency (Razvojni odgovor na nasilni ekstremizam i pobunu). US Agency for International Development (USAID), dostupno na: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs400.pdf

1. Faktori „guranja“ su strukturni faktori koji doprinose uslovima koji pogoduju nasilnom ekstremizmu – oni su socijalno-ekonomski, politički i kulturne prirode i percipirani su na nivou pojedinca ili zajednice. U istom dokumentu USAID navodi sledeće primere (uz napomenu da to nije potpuna lista): 1. Visok nivo socijalne marginalizacije i fragmentacije; 2. Loše uređena ili neupravljana područja; 3. Represija vlade i kršenje ljudskih prava; 4. Endemska korupcija i nekažnjavanje elite; 5. Percepcija kulturne pretnje. Ovi faktori mogu biti „bilo koje stanje ili pritužba koja stvara osećaj frustracije, marginalizacije i oduzimanja moći, koji podstiču ljude da potraže pravne lekove, uključujući, ali ne ograničavajući se na, pridruživanje ekstremističkim grupama“²¹.

Faktori “guranja”



1. Visok nivo socijalne marginalizacije i fragmentacije;
2. Loše uređena ili neupravljana područja;
3. Represija vlade i kršenje ljudskih prava;
4. Endemska korupcija i nekažnjavanje elite;
5. Percepcija kulturne pretnje;

2. Faktori „privlačenja“ su uslovi koji imaju direkstan uticaj na pojedinca i uključuju psihosocijalne i/ili lične nagrade koje privlače pojedince da se pridruže terorizmu ili nasilnom ekstremizmu²². Neki primeri ovih faktora uključuju: osećaj identiteta ili sopstvene vrednosti ili srodstva; novac ili ekonomski podsticaji; podrška porodici koju pruža teroristička organizacija; osećaj dužnosti, časti ili junaštva; osećaj moći, avanture ili želje za izvršenjem nasilja. USAID navodi sledeće primere: 1. Pristup materijalnim resursima, socijalni status i poštovanje vršnjaka; 2. Osećaj pripadnosti, avanture i samopoštovanja ili ličnog osnaživanja koji kod pojedinaca i grupa koje se dugo smatraju žrtvama i marginalizovanim mogu proizaći iz osećaja da stvaraju istoriju; 3. Izgledi da se postane poznat i stekne slava. Pored navedenog, USAID takođe navodi sledeće kao dodatne faktore „privlačenja“: prisustvo radikalnih institucija ili mesta, pružanje usluga od strane ekstremističkih grupa i učešće ekstremista u ilegalnim ekonomskim aktivnostima.

21 Slachmijlder, L. (2017). Transforming Violent Extremism: A peacebuilder's guide (Transformisanje nasilnog ekstremizma: vodič za graditelje mira), 1st ed. Washington DC: Search for Common Ground.

22 Mattei, C. and Zeiger, S. (2018). Evaluate your CVE results: Projecting your impact (Procijenite svoje CVE rezultate: projektovanje vašeg uticaja). Hidayah, 2018.

Faktori “privlačenja”



1. Pristup materijalnim resursima, socijalni status i poštovanje vršnjaka;
2. Osećaj pripadnosti, avanture i samopoštovanja ili ličnog osnaživanja koji kod pojedinaca i grupa koje se dugo smatraju žrtvama i marginalizovanim mogu proizaći iz osećaja da stvaraju istoriju;
3. Izgledi da se postane poznat i stekne slava;

Promundo-US nudi rodnu perspektivu, ispitujući veze između maskuliniteta i nasilnog ekstremizma u jednoj od njihovih najnovijih studija²³. Oni uzimaju u obzir sledeće faktore: 1. faktori na pojedinačnom nivou (štetni stavovi, istorija nasilja intimnih partnera, rodna socijalizacija); 2. faktori na nivou porodice i zajednice (međugeneracijski prenos nasilja, osećaj uključenosti i pripadnosti); 3. faktori na struktturnom nivou (siromaštvo i nedostatak značajnih, ostvarivih prilika; doživljeni gubitak i osećaj prava na nešto; nedostatak poverenja u javne institucije; nesposobnost da se izrazi neslaganje; norme maskuliniteta i militarizacija).

U okviru YMI projekta i njegove komponente Program Y+, partnerska organizacija Perpetum mobile iz Banjaluke, sa Srđanom Dušanićem kao vodećim istraživačem, sprovedla je kvantitativno istraživanje na uzorku od 1.058 mladih ljudi širom Bosne i Hercegovine. U nastaloj studiji²⁴ Dušanić je izvršio opsežan i temeljan pregled brojnih izvora. U vezi sa odrednicama ekstremizma, on zaključuje: „Ovi faktori mogu se grubo svrstati u pojedinačne, grupne i socijalne. Suprotno nekim početnim očekivanjima, jači prediktori su iz grupnog i društvenog domena, a ne određeni poremećaji ličnosti“. Takođe su snažno naglašena iskustva da je svet nepravedan, posebno prema njihovoj religiji, ljudima, državi ili prema nekoj drugoj društvenoj grupi, kao i određeni negativni događaji tokom adolescencije i uticaj referentnih grupa poput porodice ili vršnjaka.

Rezultati pomenutog kvantitativnog istraživanja²⁵ pokazuju da oko polovine ispitanih mladih ljudi nije zadovoljno društвom u kojem žive, što bi moglo biti predispozicija za razvoj ekstremističkih tendencija. Autor primećuje da je oko 15–20% ispitanih mladih ljudi izrazilo ekstremističke stavove, dok 10–14% podržava neku ekstremističku grupu ili je čak učestvovalo u nekim akcijama. Zabrinjava i činjenica da je 45% mladih odgovorilo da bi podržalo radikalnu akciju kao sredstvo za promenu stanja stvari u društvu, dok je svaki peti ispitanik razmatrao neki oblik radikalnog angažovanja.

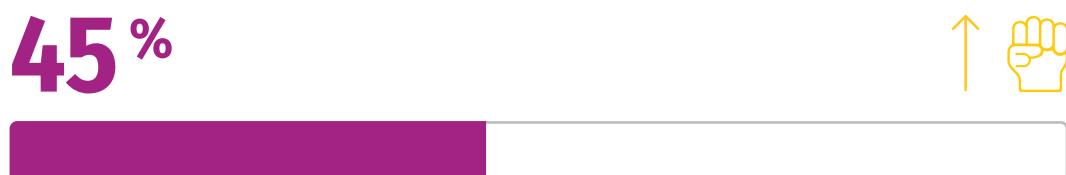
23 Sommers, M. (2019). Youth and the Field of Countering Violent Extremism (Mladi i polje suzbijanja nasilnog ekstremizma). Washington, DC: Promundo-US, dostupno na: <https://promundoglobal.org/resources/youth-and-the-field-of-countering-violent-extremism/>

24 Dušanić, S. (2020). Mladi i ekstremizam. Perpetuum mobile – Institut za razvoj mladih i zajednice, Banja Luka

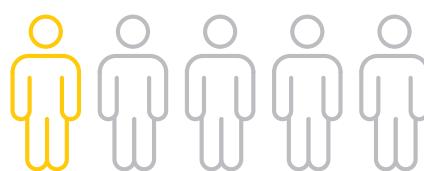
25 Ibid.

Studija takođe pokazuje da većina ispitanika oseća snažnu etno-versku pripadnost i da se osnova ekstremističkih ideja uglavnom oblikuje oko ovih socijalnih identiteta. Mladi ljudi koji su skloniji ekstremizmu imali su i izraženiji autoritarizam, konzervativizam, otuđenje, asocijalne i osobine ličnosti „mračne trijade”²⁶. Oni su takođe više „vezani” za svoje vršnjačke grupe, a njihova socijalizacija je uglavnom bila opterećenija negativnim iskustvima.

Ispitanici u svakoj od zemalja Zapadnog Balkana koje su evaluirane u izveštaju Foruma za istraživanje ekstremizma²⁷ naglašavaju „hitnu potrebu za rešavanjem problema sistemskih faktora kao što su ekonomski uskraćenost, korupcija i politička i institucionalna disfunkcija”. Dalje, ispitanici svih vrsta na Zapadnom Balkanu istakli su da je ključni potencijalni pokretač ekstremizma lična kriza i kriza identiteta na nivou zajednice, posebno među mladima koji se suočavaju sa veoma visokim nivoom nezaposlenosti i socijalne obespravljenosti.



Mladih odgovorilo da bi podržalo radikalnu akciju kao sredstvo za promenu stanja stvari u društvu



1 od 5

Ispitanika razmatrao neki oblik radikalnog angažovanja

Da bismo zaključili ovo poglavlje, moramo naglasiti važnost razumevanja lokalnih pretnji nasilnim ekstremizmom i njegovih uzroka, jer se ekstremizam mora posmatrati u određenom kontekstu. Njegov razvoj i faktori se u velikoj meri razlikuju od konteksta do konteksta, tako da se programi prevencije (glavni element ove studije slučaja) moraju kontekstualizovati, na osnovu dokaza prikupljenih iz lokalnih zajednica. Jednostavno, ne postoji jedinstveno rešenje za sve.

26 U psihologiji, „mračna trijada“ sadrži osobine ličnosti narcizma, makijavelizma i psihopatije.

27 Azinović, V. (2018). Extremism Research Forum, Regional Report – Understanding Violent Extremism in the Western Balkans (Forum za istraživanje ekstremizma, Regionalni izveštaj - Razumevanje nasilnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu), British Council.

2.3. Metodologija



Da bi se postigli ciljevi projekta i da bi se analizirali, rezimirali i istakli uspesi, lekcije, mogućnosti, različiti aspekti i nedostaci u primeni Programa Y+ u ciljnim zemljama, konsultantski tim je sproveo istraživanje u dve faze – desk istraživanje i kvalitativno istraživanje.

Desk istraživanje je uključivalo pregled relevantnih izvora (studija i članaka) koji se bave ekstremizmom, radikalizacijom i tendencijom ka terorizmu kod mlađe populacije. Ova faza istraživanja takođe se fokusirala na pregled zakonodavnog okvira koji se odnosi na glavna projektna pitanja. Zakoni, strategije i aktioni planovi analizirani su na nivou svake pojedinačne države (Albanija, Bosna i Hercegovina, Kosovo*, Hrvatska i Srbija), odakle potiču organizacije uključene u projektne aktivnosti.

Tokom faze kvalitativnog istraživanja, razvijen je istraživački instrument *vodič za intervju*. Ovaj vodič će se koristiti za merenje efekata Programa Y+ i mogućnosti koje on nudi za članove projektnog tima, korisnike i druge relevantne zainteresovane strane koje su učestvovale u projektnim aktivnostima.





Studije slučaja



3. Studije slučaja



3.1. Angažovanje zajednice u procesu prevencije radikalizacije mladih



Organizacija Deluj za društvo (Act for Society - AFS) razvila je specifičan model zasnovan na potrebama lokalne albanske zajednice, administrativne jedinice Bërzhitë, smeštene na oko 30 kilometara od Tirane, koja okuplja mlade (i u školi i van nje), roditelje i profesore, kako bi ih edukovali o toleranciji, rođnoj ravnopravnosti i govoru mržnje, kao i o mnogim drugim temama. AFS-ov pristup pilot fazi Programa Y+ obuhvatio je brojne aktivnosti: 1. Diskusije fokus grupe (Focus Group Discussions - FGD) sa roditeljima, profesorima, mladićima i devojkama, članovima zajednice. Ove FGD su korištene za prikupljanje pojedinačnih i grupnih iskustava u oblastima povezanim sa projektom, a učesnici su predložili dalje aktivnosti, korištene za osmišljavanje radionica; 2. Upitnik za mlade u riziku i vanškolsku omladinu – ovim upitnikom članovima zajednice su postavljena pitanja o faktorima koji podstiču učenike na ekstremistička/nasilna ponašanja; 3. Održano je deset radionica sa školskom i vanškolskom omladinom, članovima zajednice i roditeljima. Svi učesnici iz reda školske i vanškolske omladine bili su uzrasta od 17 do 22 godine, a na početku je bilo 76 učesnika iz reda školske i 32 iz reda vanškolske omladine. Na kraju projektnih aktivnosti, oko 15 vanškolskih učesnika napustilo je zemlju – ilegalno migriralo ili se venčalo (uglavnom u slučaju devojčica).



17-22

Godine učesnika/ca



76

Školska
omladina



32

Vanškolska
omladina

Implementacija Programa Y+ obuhvatala je sledeće aktivnosti: 1. Moduli obuke, zasnovani na potrebama procenjenim početnim istraživanjem, koji su pokrivali sledeće teme: „Strateška komunikacija i rešavanje problema za tolerantnu zajednicu“ sa mladima u riziku i „Psihosocijalne veštine – kako ih profesori mogu koristiti u interakciji sa učenicima“ sa profesorima, a aktivnosti su takođe uključivale obuku „Pokreni zajednicu“ i radionicu o medijskoj pismenosti i govoru mržnje; 2. Letnji kamp, koji je uključivao učesnike iz Programa Y+ i školsku omladinu koja pohađa redovnu

nastavu angažovanu u drugim programima AFS-a. Takođe su organizovane četiri dodatne obuke sa mladićima i devojkama, koji su pokrivali određene teme – pozitivna komunikacija za tolerantno rešavanje problema, značaj obrazovanja o rođnoj ravnopravnosti, turniri za bolju zajednicu, tolerancija za zdraviju zajednicu, itd.; 3. Slobodne aktivnosti, organizovane zabave sa animatorima, muzikom i slično, tokom kojih su razgovarali o ljudskim pravima, pravima mlađih i slično. Ove aktivnosti su uključivale slikanje prstima u vezi sa rodnom ravnopravnosću, kao i međunarodni dan devojaka i mlađih i javne akcije.

Koordinatorka projekta je objasnila da je administrativna jedinica Bērzhītē izabrana jer je to vrlo zatvorena i tradicionalna seoska zajednica, u kojoj žive stanovnici sa niskim socijalno-ekonomskim statusom i kojoj nedostaju mogućnosti za mlađe ljude. Prvo je projektni tim uspostavio saradnju sa njihovom srednjom školom, koja im je pomogla u procesu regrutovanja učesnika. Nije bilo teško doći do vanškolskih učesnika, jer je škola obezbedila spisak bivših učenika i njihove brojeve telefona i kontaktirala ih da organizuju sastanke. U ovom procesu suočili su se sa nekim izazovima, kao što su motivaciona pitanja – u početku vanškolska omladina nije bila previše zainteresovana za učešće u projektnim aktivnostima.

“

Njihov interes, njihovo gledište je nešto što je najviše uticalo na to da li bi učestvovali. Imali su stav 'zašto bih bio ovde, kad to nije potrebno, a ja odlazim' – svi su pokušavali neku vrstu ilegalne migracije. Devojčice su pokušavale da pronađu nešto drugo, bilo im je teže, porodice im nisu dozvoljavale da napuste kuću, osim ako to nije bilo zbog škole ili porodičnog okupljanja.

Eleni Nanaj, koordinatorka projekta

Za ove teme su počeli da se interesuju kada su shvatili da je to „nešto drugačije, nešto u njihovom ličnom životu... videli su to kao nešto zabavno i počeli su da dolaze”, objasnila je.

Izazovi programa odnosili su se na metodologiju radionica, jer je projektni tim trebalo da izvrši određena prilagođavanja – „morali smo da koristimo potpuno drugačiji jezik, a pošto je to bila muslimanska zajednica, morali smo da koristimo drugačije termine, termine kao što je pol jer termin rod se nije mogao koristiti... morali smo biti oprezni da nikoga ne uvredimo.”

Što se tiče potencijalnih promena u stavovima i ponašanju učesnika, koordinatorka projekta je izjavila da je primetila značajne promene i među roditeljima i među mlađima: „Roditelji nisu dozvoljavali devojkama da izadu na kafu uveče sa svojim drugaricama [na početku ovog programa], a na kraju sam imala 13 učesnika u letnjem kampu, tako da su im sada ti isti roditelji zapravo dozvolili da idu. To je promena u mentalitetu roditelja, oni su manje strogi i otvoreniji.” Razgovarali su o značaju obrazovanja, a neki od njih upisali su stručne kurseve, poput kurseva za vodoinstalatere, električare i slično.

Tokom grupnog intervjeta razgovarali smo i sa jednim od roditelja uključenih u programske aktivnosti. Njena čerka (koja je takođe učestvovala u projektu) ju je obavestila o projektu i motivisala je da učestvuje, jer je želela da se pridruži. Dopustila je svojoj čerki da se pridruži aktivnostima, rekavši: da, naravno da možeš i reći ćeš mi sve što se događa.

Najzanimljivija joj je bila otvorena diskusija o mentalitetu njihove zajednice. Izjavila je da je otvoreni dijalog koristan i za roditelje i za mlade, jer mladići i devojke roditelje doživljavaju kao previše zaštitnički nastrojene. U vezi sa tim, čak je primetila velike promene u komunikaciji sa čerkom – počele su otvorenije da razgovaraju. S druge strane, ona kaže da su aktivnosti u slobodno vreme bile nepotrebne i da su oduzimale previše vremena. Predložila je da aktivnosti namenjene roditeljima mogu da uključuju i mlade.

Jedna od profesorica koja je učestvovala u programu rekla je da je prvi put čula za projekat od direktora škole i da je bila veoma motivisana da učestvuje, jer je ovo „nešto novo za sve njih, ovo je prvi put da im se obratila neka NVO“. Radionice su na nju ostavile veoma pozitivan utisak i verovala je da su učenici zajedno sa svima ostalima zaista uživali u njima i da su bili voljni da se uključe u rad radionica od samog početka.

“

Teme o kojima se raspravljalo bile su važne za učenike zbog realnosti zajednice i onoga što se dešava u svetu uopšte... energija učenika bila je neverovatna u danima kada bi oni [projektni tim] dolazili i imali aktivnosti ... deca su ih čekala, bila su veoma tužna kada su neke aktivnosti otkazane.

Međutim, profesorima nije bilo dozvoljeno da prisustvuju radionicama sa učenicima, jer bi „to sprečilo učenike da se izraze“. Verovala je da bi bilo mnogo bolje kada bi profesori mogli biti prisutni tokom sesija, iako je sa njima o tome razgovarala posle sesija. Tvrđila je da se razgovaralo o važnim temama za njihovu zajednicu, poput etiketiranja, rodne ravnopravnosti, tolerancije i rešavanja nasilnih situacija – što je smatrala sjajnim.

Predstavnici škola su regrutovali mlade za Program Y+. Direktor i profesori kontaktirali su ih pojedinačno ili preko roditelja, a oni su im se pridružili iz znatiželje, jer to nikada nisu videli, pa su želeli da pokušaju nešto novo.

Jedna mlada učesnica izjavila je u intervjuu da je najviše uživala u radionicama „Pokreni zajednicu” kada su išli na dvodnevnu obuku u centar grada. Bilo je puno drugih mladića i devojaka i oni su razgovarali o rekonstrukciji vrtića²⁸, toleranciji, itd. Izjavila je da nakon radionica može imati otvorenije razgovore sa majkom, pa joj je bolja komunikacija od velike važnosti. S druge strane, jedan mladi učesnik rekao je da mu se više svđaju radionice u kojima su se igrale uloge i koje su uključivale rešavanje nasilnih situacija. Takođe, aktivnosti igranja uloga na teme rodne ravnopravnosti i etiketiranja bile su nešto što nisu očekivali, ali u čemu su zaista uživali.

Koordinatorka projekta je predložila da buduće aktivnosti treba da uključuju više sportskih aktivnosti, jer mogu da privuku pažnju većeg broja ljudi, potencijalno pažnju muških roditelja. Izjavila je da je projektni tim AFS-a voljan da nastavi da radi sa članovima zajednice, pošto su uspostavili dobru saradnju. Što se tiče profesora, sugerisala je da bi bilo korisno da profesori mogu prisustvovati radionicama sa mladima, jer bi to otvorilo dijalog između njih. Mladići i devojke predložili su slične aktivnosti, poput organizovanja otvorenih dijaloga sa profesorima, poput onih sa roditeljima, i uvođenje praktičnijih aktivnosti poput, na primer, sportskih takmičenja.

3.2. Centri za socijalni rad kao središta lokalne zajednice za prevenciju radikalizacije

Perpetuum mobile (PM) je implementirao Program Y+ u saradnji sa Centrom za socijalni rad (CSR) iz Banja Luke, Bosna i Hercegovina (BiH). Program se sastojao od brojnih aktivnosti: 1. Radionice u Dnevnom centru za mlađe/decu u riziku; 2. „Program vikend pauze”, koji je bio pilot program za prevenciju nasilnog i asocijalnog ponašanja među mladima u riziku sa korisnicima CSR. Program je imao odlične rezultate i PM je nastavio da primjenjuje njegove različite modalitete, kao što su „Zimski rasplust” i „Letnji rasplust” tokom perioda 2018–2020; 3. Organizacija seminara za socijalne radnike iz entiteta Republika Srpska u Doboju, „Vršnjačko nasilje i promocija zdravih životnih stilova”, s ciljem razmene iskustava među stručnjacima i praktičarima; 4. Kvantitativno istraživanje sa 1.100 mladih (uzrasta 18–19 godina), koje pokriva sve administrativne jedinice u BiH, kako bi se istražili stavovi i ponašanje mladih u vezi sa radikalizacijom; 5. Promocija rezultata istraživanja na okruglim stolovima u Banjaluci, Sarajevu i Doboju za 54 zainteresovane strane, uglavnom iz nevladinog sektora koji se bave ovom problematikom, kao i za učenike i profesore. 6. Organizacija konferencije u Derventi sa ratnim veteranima koji predstavljaju konstitutivne narode u BiH, kako bi se razgovaralo na temu borbe protiv ekstremizma mladih, pokušalo iznacići rešenje i pronašla dodatna podrška za borbu protiv ekstremizma mladih; 7. Organizacija okruglih stolova sa diplomatskim korom za raspravu o radikalizaciji i ekstremizmu kao rezultat povratka boraca sa stranih ratišta.

²⁸ Kada je reč o rekonstrukciji vrtića, važno je istaći da je grupa mladih vodila ovaj projekat i dobijala sredstva za njegovu realizaciju, te da su bili direktno uključeni u proces rekonstrukcije.

Intervju je vođen uz pomoć koordinatora iz PM-a i dva trenera/dvoje mladih koji su učestvovali u projektnim aktivnostima. Na osnovu nalaza iz intervjeta, koordinator je zaključio da je uspostavljena saradnja sa Dnevnim centrom iz CSR Banja Luka. Dnevni centar radi sa mladima u riziku, a jedini mogući način da se do njih dopre je uspostavljanjem saradnje sa CSR-om. Pilotiranje je implementirano sa grupom od 24 dečaka i 19 devojčica tokom tri meseca 2019. godine u prostorijama Dnevnog centra. U saradnji sa CSR-om, razvijeni su programi u skladu sa potrebama mladih i zasnovani na metodologiji Programa Y²⁹ i BOUNCE metodologiji³⁰, kao i na rezultatima Centra za socijalni rad. Inicijalni program obuhvatao je 24 radionice, tri slobodne aktivnosti i tri programa vikend pauze. Procena tromesečnog pilotiranja navodi: „Program je uspešno implementiran sa velikim interesovanjem i uključivanjem mladih u edukativne radionice koje se sprovode u Centru.“ Preporučuje da se pilotirane aktivnosti kontinuirano implementiraju u Dnevnom centru.



Učesnici/ce pilot programa

Program vikend pauze imao je sjajan doseg u Banjaluci, pa je PM odlučio da nastavi sa implementacijom nekoliko varijacija programa (zimski raspust, letnji raspust) kako bi uticao na stavove i ponašanje dečaka koji su pokazali znakove da su u riziku od nasilničkog ponašanja i radikalizacije. Program se zasniva na iskustvenom pristupu i kombinaciji zabavnih aktivnosti i radionica za dečake uzrasta od 14 do 18 godina.

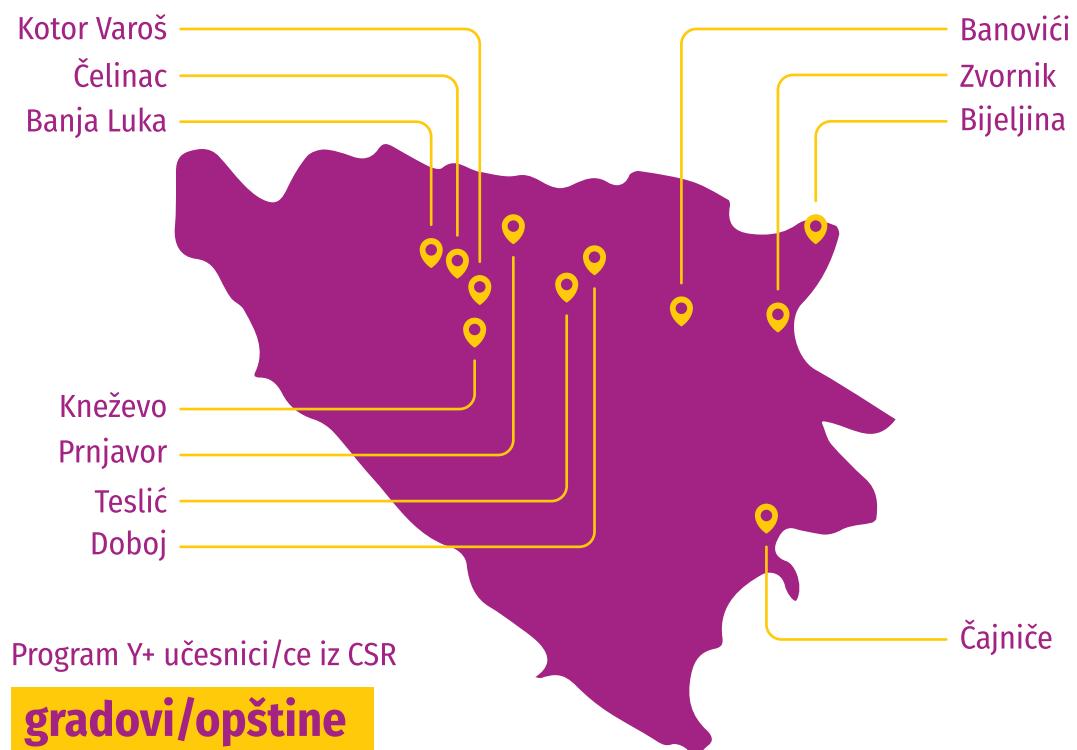
29 <https://youngmeninitiative.net/wp-content/uploads/2018/12/Y-TOOLKIT-ENG-WEB.pdf>

30 <https://www.bounce-resilience-tools.eu/home>

Tematske jedinice vikend pauze:

1. Nasilje i konfliktne situacije;
2. Alkohol i problematično ponašanje koje on izaziva;
3. Razumevanje ljutnje i besi i kako se nositi sa tim;
4. Veštine pregovaranja i etiketiranja drugih;
5. Upravljanje stresom i osećaj pripadnosti društву;
6. Radikalizacija i radikalno ponašanje.

Pristup PM-a nije bio samo rad sa mladima u riziku u Dnevnom centru, već i pružanje savremenih alata za socijalne radnike i izgradnja njihovih veština i znanja primenom iskustvenog učenja u kojem se mlađi ljudi podstiču da ispitaju i analiziraju svoja životna iskustva, traže aktivno angažovanje učesnika i vršnjački pristup. Tako su u saradnji sa CSR-om organizovali dvodnevni seminar za socijalne radnike iz banjalučke regije, ali i stručnjake i studente iz oblasti socijalnog rada iz Čajniča, Zvornika, Bijeljine, Teslića, Doboja, Kotor Varoši, Čelinca, Prnjavora, Kneževa i Banovića.



Kao odgovor na pandemiju COVID-19, u julu 2020. godine organizovan je „Program letnjeg raspusta” u saradnji sa banjalučkim „Budi muško” klubom koji okuplja mlade ljude izazovnog ponašanja, sa ciljem da ih preusmeri na inicijative zajednice putem vršnjačke podrške. Stoga su smislili da mladi iz „Budi muško” kluba podstaknu svoje vršnjake koji ranije nisu imali kontakt sa ovim programom da se pridruže njegovim aktivnostima, a pridružilo se i oko 23 nova učesnika. „Programu su prisustvovali lokalni mladi ljudi iz komšiluka, koji su na neki način bili problematični ili su na putu da postanu problematični – crtali su grafite, bili su sportski navijači, itd.” „Program letnjeg raspusta” trajao je tri dana i obuhvatio je radionice vezane za etiketiranje, zadovoljstva i rizike, kao i aktivnosti izgradnje tima poput sporta i raftinga.

Kao što je koordinatorka navela, ona ne bi ništa promenila u programu. Međutim, uključivanje mladih u riziku iz Dnevnog centra bilo je nemoguće 2020. godine zbog pandemije koja je uticala na programske aktivnosti.

“

Ne bih ništa promenila, mislim da nam je program prošao sjajno, mislim da smo odlično obavili posao, čuli smo lične priče mladih ljudi koji su preživeli nasilje. To je najbolji rezultat jer su se otvorili, postali deo našeg kluba i moći će da promovišu svoja iskustva drugim mladim ljudima.

Milica Jovičić, koordinatorka projekta

Intervuisani treneri su u početku bili učesnici programa, koji su zatim prošli obuku da bi postali edukatori. Oba trenera su izjavila da su se prvi put sreli sa PM-om, klubom „Budi muško” i čitavim programom u školi. Oboje su se pridružili približno pre godinu dana: „Pošto sam imao puno problema u školi, kada sam čuo da postoji organizacija koja se bavi problemima mladih i protivi se nasilju, bio sam zainteresovan”.

Tema koja je zainteresovala najveći broj učesnika bila je, prema edukatorima, rizici i zadovoljstva, što je bila prva tema Programa letnjeg raspusta i podstakla aktivnu diskusiju. Pored toga, učesnici su dobro reagovali na teme kao što su ekstremizam, etiketiranje i položaj muškaraca u modernom dobu. Oba edukatora tvrde da su teme koje se bave seksualnim odnosima i dalje najveći tabu i da nikо ne želi da razgovara o njima.

Učesnici kažu da su primetili promene u stavovima i uverenjima kako kod sebe tako i kod drugih. Najveća promena koja se dogodila u okviru programa je ta što su me edukatori naterali da razmislim o nekim temama, da razmislim zašto je nešto tako kako jeste, kako smo došli do ovoga. To je za

mene najveća promena, sve više preispitujem stvari.” Drugi učesnik je izjavio da su „uspeli da od nas dobiju odgovor na nešto za šta ni sami nismo znali da znamo; na taj način vas motivišu da zapravo izrazite svoje mišljenje.

Uzroci socijalno ekstremnih stavova i ponašanja među mladima

Da bi saznao više o ekstremnom i radikalizovanom ponašanju, PM je počeo da istražuje zajedno sa stručnjacima i praktičarima. Prvo su konsultovali CSR, a zatim su okupili veterane u Doboju da istraže najbolje pristupe suočavanju sa ekstremizmom. PM je takođe organizovao konsultacije sa diplomatskim korom radi razgovora o uticaju povratka boraca sa stranih ratišta.

PM je sproveo nacionalno istraživanje sa ciljem da istraži sklonost mlađih prema socijalno ekstremnim stavovima i ponašanju, gde „ekstremizam” podrazumeva spremnost da se nasilnim metodama primene određene promene u društvu koje se smatraju nepravednim ili moralno uništenim. Prosečna starost učesnika u istraživanju bila je 19,5 godina i dolazili su iz svih regija u Bosni i Hercegovini.

Neki od glavnih nalaza pokazuju da oko 15–20% mlađih pokazuje određene ekstremističke stavove, dok 7–14% na bihevioralnom nivou podržava neke ekstremističke grupe ili je čak učestvovalo u nekim aktivnostima. Procenti su još veći za mladiće.

Ovo istraživanje pretvoreno je u monografiju „Mladi i ekstremizam” i predstavlja dragocen resurs za bavljenje ovom temom na Balkanu.

Generalno, tokom implementacije projektnih aktivnosti nije bilo većih problema, osim u početku kada je došlo do kašnjenja u administrativnim postupcima za dobijanje dozvole i uspostavljanje saradnje. Međutim, ovi izazovi su brzo rešeni. Danas institucije (poput CSR) prepoznaju PM kao partnera i zainteresovani mlađi učesnici se prijavljaju sami.

Predlog Perpetuum mobile-a je da se u sledećoj fazi projekta organizuje više predavanja koja će održati stručnjaci. Slušali su predavanje profesora sa Fakulteta političkih nauka koje je obrađivalo teme povezane sa projektima i na njima edukovalo mlađe učesnike. Učesnici su smatrali da će na ovaj način svi (uključeni u projektne aktivnosti) moći da saznanju više o temama o kojima se razgovara. Budući da su ispitanici zadovoljni razvojem projektnih aktivnosti, planiraju da nastave aktivnu saradnju sa CSR-om i aktivnostima Programa letnjeg/zimskog raspusta, jer podstiču mlađe da saznanju više o temama poput ekstremizma, etiketiranja i slično.

3.3. Vaspitni zavod za maloletnike kao mesto resocijalizacije mladih

2017. godine Status M iz Zagreba, Hrvatska, počeo je da implementira Program Y tokom rada sa mladim prestupnicima u Vaspitnom zavodu za maloletnike u Turopolju. Oni su obrađivali teme kao što su prevencija nasilja, rodna ravnopravnost, zdravi životni stilovi i slično, a njihovo angažovanje tamo pokazalo se dragocenim u razumevanju kako se mladi mogu pridružiti ekstremističkim i radikalnim pokretima. Status M je izradio izveštaj o proceni na ovu temu, čiji su rezultati poslužili kao osnova za aktioni plan za pilotiranje Programa Y+. Godine 2017. Vaspitni zavod za maloletnike je odabran za pilotiranje modela bavljenja ekstremizmom mladih i pristao je da učestvuje u procesu.

Pilotiranje Programa Y+ započelo je u julu 2019. godine, prateći predloženu listu radionica, a sproveli su ih treneri Statusa M. Predložili su preventivni program koristeći neke teme obuhvaćene izvornim Programom Y, kao što su nasilje, etiketiranje, pregovaračke veštine i slično, ali dodali su i nove teme, kao što su medijska pismenost, lažne vesti, građansko učešće u politici, ostvarivanje građanskih i zakonskih prava, i radionice o kritičkom razmišljanju. Program prevencije obuhvatio je 11 radionica sa 10 do 15 mladića, uzrasta od 15 do 18 godina. Nakon toga, organizovali su evaluacioni sastanak, koji je takođe uključivao i zabavne aktivnosti. Polovina učesnika programa bili su mladi Romi. Tokom aktivnosti, treneri su procenili da je grupi potreban drugačiji pristup da bi pokrila neke teme (kritičko razmišljanje, demokratija) koje su za njih bile previše apstraktne. Stoga su se treneri odlučili za pragmatičniji pristup – modifikovali su radionice prilagođavajući ih specifičnim potrebama učesnika i započeli puštanje pažljivo odabranih filmova koji pokrivaju teme ekstremizma, nasilja i totalitarnih ideologija, ali takođe stvaraju prostor za razvoj empatije i razumevanja. Nakon projekcije filma, održali su diskusije o razmišljanju kako bi pokrenuli kritičko mišljenje i empatiju.



15-18

Godine učesnika/ca



10 do 15

Mladića



50 %

mladih Roma

Učesnici/ce

Programa prevencije

II intervju je obavljen sa koordinatorkom projekta iz organizacije Status M (Tamarom Tokić) i trenerom koji je bio angažovan na radionicama u vaspitnom zavodu za maloletnike (Tin Frančić)³¹ Kako su naveli, u Republici Hrvatskoj postoji duga tradicija saradnje između nevladinih organizacija i kaznenih institucija, s obzirom na to da je „pravosuđe prilično otvoreno za NVO, pa nije takav problem ući unutra“. Drugim rečima, lokalne NVO su uključene u rehabilitaciju i reintegraciju štićenika takvih institucija. U okviru ustanove postoji služba za savetovanje koju čine socijalni radnici i psiholozi, koji predlažu učesnike za radionice i slične aktivnosti.

Najveća prepreka tokom programskih aktivnosti (radionica) pojavila se zbog specifičnog tipa grupe sa kojom se radilo. Oni su izjavili da:

“

U aktivnostima koje nismo sami razvili [koje su preuzeli iz sekundarnih izvora] bilo je poteškoća, zapravo ovaj pristup i ove teme su dizajnirani za obične srednjoškolce... ova grupa mlađih je često na svaki mogući način uskraćena, razvojno, materijalno i obrazovno. Njima nedostaju osnovne stvari koje većina dece ima tokom odrastanja.

Tin Frančić, trener

Iz tog razloga su odlučili da izaberu više osnovnih tema, na primer one koje se bave emocijama učesnika i zdravim/nezdravim odnosima. Pokušali su da im približe ove ključne teme i da ih edukuju o tim pitanjima. Ispitanici smatraju da su ove teme bile preduslov za raspravu o medijskoj pismenosti, demokratiji i sličnim temama. Drugi relevantan izazov bilo je pronalaženje interaktivnog načina predstavljanja tema tokom radionica. Na primer, radionice o demokratiji (Demokratija jedan na jedan) nisu bile najbolji izbor, jer učesnici nisu bili voljni da aktivno razgovaraju i učestvuju u njoj. S druge strane, postojale su i druge teme koje su izazvale veće interesovanje, poput lažnih vesti i medijske pismenosti. Takođe, mlađi učesnici su prilično uživali u radionici o zdravim i nezdravim intimnim odnosima. Tokom ove radionice treneri su dali primere ponašanja „šta je dobro“ i „šta nije dobro“ u vezi. To ih je prilično zanimalo, uglavnom zato što su bili zatvoreni u instituciji i zbog toga nisu mogli da stvore ovakvu vezu.

31 U početku je bilo planirano da se obave razgovori i sa mlađim prestupnicima iz Vaspitnog zavoda u Turopolju, ali projektnom timu je bila potrebna saglasnost Ministarstva, što bi trajalo nekoliko meseci i produžilo aktivnosti, s obzirom na to da je sezona godišnjih odmora.

“

S druge strane, teme poput medijske pismenosti bile su uspešnije. Sa njima smo na drugaćiji način prošli kroz ove teme, kroz filmove i strukturisane diskusije. Bilo je jasno da su im ove teme zanimljive, posebno one povezane s ekstremizmom, rasizmom, neonacizmom i kulturom skinhedsa koji su im predstavljeni kroz filmove, poput filma Američka istorija iks.

Tamara Tokić, koordinatorka projekta

Predstavnici Statusa M veruju da su uspeli da im razjasne štetnost tih ponašanja i razmišljanja na adekvatan način, uglavnom kroz filmove, koje su učesnici često preferirali.

Kada je reč o ovoj specifičnoj ranjivoj grupi (mladi prestupnici), ispitanici smatraju da su mnogo motivisaniji da aktivno učestvuju u radionicama i sličnim aktivnostima u poređenju sa redovnim srednjoškolcima. Kao što su rekli, mnogo je lakše motivisati ih. Redovni srednjoškolci ih ponekad doživljavaju kao profesore i neguju stav „kada će ova dosada biti gotova“. Život prosečnog srednjoškolca je mnogo dinamičniji od života mladog prestupnika koji se nalazi u nekoj vrsti vaspitnog zavoda za maloletnike, pa ga je stoga lakše motivisati. Oni veruju da je ova grupa visoko motivisana za učešće u aktivnostima upravo zato što neko obraća pažnju na njih.

“

Na nama je da pronađemo provokativne i zanimljive načine da ih uključimo u to [aktivnosti u radionicama], da ih pitamo kako bi bilo da imaju devojku koja zarađuje više nego što oni zarađuju, na primer. Bilo im je neobično da je nekome stalo do njihovog mišljenja.

Tin Frančić, trener

Međutim, treneri primećuju da, iako su učesnici još uvek mlađi, rad sa njima može biti veoma rizičan i opasan; „S njima stvari mogu eskalirati“, što dovodi do vrlo neprijatne i potencijalno opasne situacije. Ispitanici primećuju da samo dobro obučeni treneri treba da rade sa ovom populacijom.

Potencijalni efekti radionica su bili vidljivi; treneri su primetili promene u stavovima i ponašanju učesnika i da su teme obrađene na radionicama zaista uticale na njih. S tim u vezi, važno je napomenuti da je romsko stanovništvo nesrazmerno prisutno u Vaspitnom zavodu za maloletnike u Turopolju, više od polovine njegovih štićenika su Romi. Njihova promena u stavovima vidljiva je u tome kako oni shvataju rasizam: na primer, naučili su da je rasizam kada vređate Rome zbog njihovog etničkog porekla. Na kraju projektnih aktivnosti, neromski i romski mladići počeli su da sede zajedno, čak su počeli da se grle i postali su bliski prijatelji, dok su na početku bili potpuno distancirani.

Najzanimljivija priča koju su izdvojili naši sagovornici je da su učesnici radionica bili vrlo spremni da otvoreno pokažu svoje emocije. Na primer, većina njih je zapravo pripremala poeziju, ljubavne pesme, koje su čitali tokom radionica. Nije ih bilo sramota, što je za mlade u njihovim godinama bilo neobično. Takođe, bio je tu jedan dečak koji je imao zaista težak život, pa je čak i svastiku istetovirao na vratu, koji se na kraju „pokazao kao beba, totalno se promenio“, kako nam je rekao trener Statusa M.

Budući da nevladine organizacije u Republici Hrvatskoj imaju dugogodišnju tradiciju saradnje sa pritvorskim centrima i zatvorima, projektni tim Statusa M planira da nastavi rad sa ranjivim kategorijama mladih, onima koje se već nalaze u Vaspitnom zavodu za maloletnike u Turopolju. Smatraju relevantnim da sa njima razgovaraju o temama kao što su nasilje, etiketiranje, građansko učešće i građanska prava, kako bi doprineli resocijalizaciji štićenika u ovom centru.

3.4. Angažovanje lokalne omladine i zainteresovanih strana u prevenciji ekstremizma mladih

Pilotiranje Programa Y+ na Kosovu sprovela je organizacija SIT u opštini Podujevo, smeštenoj oko 35 kilometara severno od Prištine. Nizak socio-ekonomski status većine, pretežno ruralnog stanovništva, nedostatak obrazovanja, mogućnosti i aktivnosti za mlađe, kao i potpuno odsustvo sličnih obrazovnih programa, bili su razlozi zbog kojih je SIT odabrao Podujevo kao ciljnu lokaciju. Program se sastojao od: 1. Početnog istraživanja sa preporukama koje su poslužile kao osnova za programsку intervenciju; 2. Obuka i kontinuiranih radionica sa grupom mladih koju su činili srednjoškolci i vanškolska omladina, sa ciljem povećanja otpornosti mladih, čime se sprečava radikalizacija i ekstremni stavovi i ponašanje. Obrazovne aktivnosti prvo su se obavljale lično, a kasnije preko platforme Zoom, zbog krize COVID-19; 3. Obuka za srednjoškolske profesore o pitanjima nasilja, ekstremizma i radikalizacije; 4. Dodatnih sastanaka sa istim mlađim učesnicima, takođe prvo lično, a kasnije i putem interneta, s ciljem dalje diskusije o ovim temama na neformalniji način, razgovora o njihovom životu, izazovima i problemima sa kojima se suočavaju.

Program je započeo početnim istraživanjem sprovedenim u Podujevu, koje se sastojalo od pet fokus grupa (FG) sa različitim lokalnim akterima – socijalnim radnicima, sudijama, tužiocima, verskim predstavnicima, lokalnom policijom, medijima, srednjoškolskim profesorima, učenicima i roditeljima. Većina učesnika je nedostatak komunikacije i saradnje unutar trougla učenik–profesor–

roditelj identifikovala kao značajan faktor za razvoj ekstremnog i nasilnog ponašanja. Ovo je posebno problem u slučajevima učenika koji su izbačeni iz srednjih škola zbog delinkventnog ponašanja – oni to ne mogu da iskomuniciraju sa svojim roditeljima, ostavljeni su po strani i zbog toga se smatraju rizičnim za radikalizaciju. Takođe, profesori su izrazili da se ne osećaju dovoljno kompetentno da se bave slučajevima problematičnog ponašanja svojih učenika. Srednjoškolci su posebno primetili da se sukobljavaju zbog nesposobnosti da kontrolišu impulsivne emocije.

Nakon uspostavljanja saradnje sa lokalnom samoupravom i Srednjom školom „Iса Boletini”, započelo je pilotiranje programa sa odabranim učenicima (ukupno 25), profesorima (17) i vanškolskom omladinom (6). Uspostavljanje saradnje sa Odeljenjem za socijalni rad, srednjom školom, roditeljima, kao i sa policijom, pokazalo se veoma korisnim za dopiranje do vanškolske omladine. Ipak, na početku je najveći izazov bio angažovanje i motivisanje vanškolske omladine. Prvo nisu želeli da učestvuju, ali nakon nekoliko dana čuli su neke dobre stvari o programu i dobrovoljno su se obratili osoblju SIT-a da se pridruže radionicama. Obrazovni program sastojao se od prilagođenih radionica iz priručnika za Program Y³² („Izražavanje emocija“, „Šta radim kada sam ljut?“, „Šta je nasilje?“, „Muška čast“, „Razumevanje ciklusa nasilja“, „Etiketiranje“, „Moć i odnosi“, „Pregovaračke veštine“, itd.) sa dodatnim sesijama koje stavljuju poseban naglasak na pozitivne načine suočavanja i kontrole štetnih emocija i ponašanja (što utiče na pozitivno mentalno zdravlje), kao i učenje dobrih komunikacionih veština. Tokom implementacije, vanškolska omladina integrisana je sa srednjoškolcima u jednu grupu, što je ublažilo osećaj segregacije i podstaklo zajedništvo i jedinstvo među mladima.



25

Učenika/ca



17

Profesora/ki



6

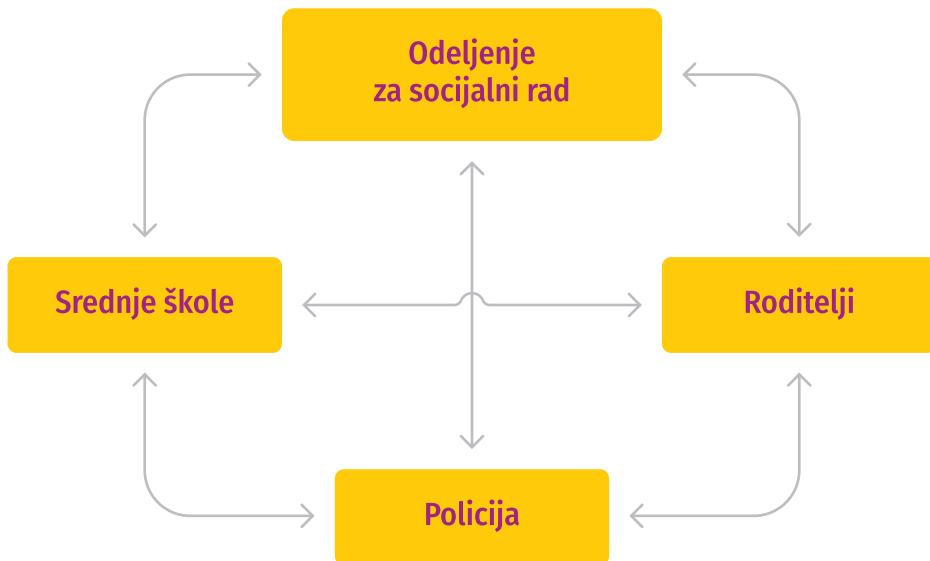
Vanškolska
omladina

Profil

učesnika/ca

32 Dostupno na web stranici YMI-a: <https://beta.youngmeninitiative.net/wp-content/uploads/2017/07/Program-Y-ENG.pdf>

Uspostavljena saradnja pokazala se veoma korisna za dopiranje do vanškolske omladine



U grupnom intervjuu, svi mladi učesnici su izrazili veliko zadovoljstvo programom i rekli da su veoma zainteresovani za teme koje se odnose na izražavanje sopstvenih emocija, diskriminaciju po raznim osnovama, posebno u rodnim odnosima, kao i one povezane sa rodnom (ne)ravnopravnošću. Aktivnosti u okviru radionica „Igre uloga“ su omiljene mladima. Učesnici su takođe izjavili da se osećaju sigurno i podržano u ovom okruženju i da im je drago što mešovita grupa dobro sarađuje. Svi sagovornici rekli su da su se prvi put susreli sa programom koji pokriva ovakve teme u svojoj opštini i smatrali da je to nešto potpuno novo i zanimljivo, što ih je navelo da ga još više cene.

“

Promenio sam mnoge stavove i ponašanje koje sam imao pre nego što sam se pridružio ovom programu, uglavnom u vezi sa diskriminacijom drugih, posebno devojaka i žena. Praktično se smatra normalnim diskriminisanje u mom bližem okruženju, a većina diskriminacije dolazi od mladića i muškaraca. Ovaj program je osporio ove stavove i naterao me da preispitujem stvari, da se promenim i da steknem mnogo bolje razumevanje.

Rron Rama, mladi učesnik

Promocija opšte otvorenosti, iskrenosti i poštovanja prema svima, što su vrednosti koje predstavljaju stubove ovog programa, izgleda da utiče na neke učesnike, poboljšavajući njihove komunikacione veštine i samopouzdanje, čineći ih otvorenijima u procesu.

“

Naučila sam mnogo o izražavanju emocija, takođe o temama o diskriminaciji i rodnoj ravnopravnosti. Postala sam otvorenija prema drugim ljudima i sve smatram jednakim. Sada mi je lakše da govorim pred drugima, pred grupom ljudi, imam više samopoštovanja i samopouzdanja.

Erisa Azemi, mlada učesnica

Profesor Agron Hiseni, drugi ispitanik, izrazio je zadovoljstvo što je učestvovao u obuci za profesore, kao i zadovoljstvo programom koji se implementira u njegovoj srednjoj školi, jer ranije u Podujevu nije bilo sličnih programa. Promena u stavu učesnika programa je vidljiva, jer se ponašanje mladih okrenulo nabolje, primetivši primer učenika koji sada kritičnije razmišljaju zašto i kako se ponašaju. I on i koordinator projekta Kadri Gashi slažu se da bi čitava zajednica mogla imati koristi od ovog programa i da bi trebalo da uključi više učenika i profesora u ovoj školi, ali i u drugim školama i zajednicama, sa ostalim zainteresovanim stranama.

Implementacija Programa Y+ nažalost je prekinuta jer se pandemija COVID-19 umešala u planove SIT-a da organizuje obuke za zainteresovane strane (tužioci, sudije, socijalni radnici, policija i mediji), aktivnosti sa roditeljima, sastanke za razmišljanje i evaluaciju. Ipak, obrazovni program sa mladima nastavljen je uspešno onlajn putem platforme Zoom. Ako vreme i situacija sa pandemijom dozvole, SIT će sprovesti preostale aktivnosti do kraja projekta ili pokušati da primeni onlajn pristup sa gore pomenutim akterima. Koordinator projekta je takođe primetio da se program može dalje proširiti u budućim naporima kako bi se osigurala održivost. Druga preporuka je bila da se omogući duži vremenski okvir za implementaciju, posebno s obzirom na osetljivost tema kao što su radikalizacija i ekstremizam.

3.5. Obrazovanje zasnovano na pozorištu kao odgovor na problem pojave ekstremizma

Centar E8, omladinska organizacija iz Beograda (Srbija), koristila je obrazovno pozorište kao sredstvo za rešavanje problema ekstremizma, nasilja i radikalizacije među mladima. Obrazovanje zasnovano na pozorištu i stvaranje društveno angažovanih pozorišnih predstava jedna je od glavnih snaga E8, jer oni imaju skoro deceniju iskustva u korištenju takvih metoda, sa mnogo uspeha i pozitivnih rezultata. Rad Centra E8 na Programu Y+ može se, kronološki i programski, razlikovati u dva dela. Prvi deo se sastojao od: 1. Izrade novog obrazovnog programa za prevenciju radikalizacije i ekstremizma, pilotiranog tokom trodnevnih obuka u tri grada u Srbiji – Novom Pazaru, Vranju i Kruševcu; 2. „Budi muško” klubovi koje su formirali učesnici obuke koji su nakon toga organizovali javne akcije u svojim lokalnim zajednicama. Drugi deo se sastojao od: 1. Početnog kvalitativnog istraživanja; 2. Stvaranja pozorišne predstave koja se bavi problemom radikalizacije i ekstremizma; 3. Izvedbi pozorišnih predstava namenjenih mladima širom Srbije; 4. Konferencija i događaja usmerenih na zainteresovane strane.

U gore pomenutom „prvom delu”, Centar E8 je imao konvencionalniji pristup. Otprilike polovina obrazovnog programa sastojala se od ažuriranih radionica Programa Y, dok je druga polovina imala radionice koje su istraživale nove teme kao što su: identitet, pripadnost grupama, vrste i veštine komunikacije, digitalno nasilje (sa naglaskom na opasnosti od onlajn regrutovanja od strane ekstremističkih grupa). Ove obuke pratila je već isprobana i dokazana metoda „Budi muško” kluba, u kojoj su mlađi članovi organizovali javne akcije čiji je cilj bio proširivanje dometa njihovih pozitivnih poruka i vrednosti. Najzapaženije je bilo oslikavanje dva velika murala sa direktnim i jasnim porukama protiv nasilja, diskriminacije i ekstremizma, oba naslikana na zidovima srednjih škola, obezbeđujući njihovu vidljivost za sve učenike i mnoge druge građane.

Što se tiče „drugog dela”, moramo primetiti da je jedna od glavnih snaga Centra E8 njegov pozorišni program i veliko iskustvo u stvaranju društveno angažovanih pozorišnih predstava, još od stvaranja predstave „Muškarčine” 2012. godine, kao dela YMI-ja. Stoga se u okviru trenutnog projekta Centru E8 činilo logičnim, ali i kreativnim, da se metode pozorišta u obrazovanju koriste za rešavanje složenih pitanja radikalizacije i ekstremizma. Proces razvoja započeo je audicijom za glumce/glumice, gde su izabrana dva mladića i dve devojke. Ovi mlađi ljudi ubrzo su postali ne samo glumci, već i koautori, jer su njihove lične priče bile od izuzetne važnosti za razvoj predstave.

Uskoro je usledila radionica participativnog učenja i akcije (Participatory learning and action – PLA) u Novom Sadu, sa učenicima različitih srednjih škola. PLA je vrsta kvalitativnog istraživanja gde istraživač kroz radionice i razne metode stiče dubinski uvid u problem. Ovaj PLA služio je kao osnovno istraživanje, kao i metod za prikupljanje iskustava i stavova mlađih, direktno nadahnjujući proces stvaranja.

U decembru 2018, predstava EKSTREMIZAM: Kako ja ovo sinu da objasnim? premijerno je izvedena u Novom Sadu, nakon čega je ubrzo usledila još jedna premijera u Beogradu, obe sa punim gledalištem na skoro svih 12 predstava u osam gradova do sada. Predstava je izvedena van Srbije u Banjaluci, u saradnji sa YMI-jevim partnerom Perpetuum mobile. Predstava cilja na omladinu, ali imala je odjeka i među odraslima. Napravljeni su dogovori sa nekoliko srednjih škola i jednim fakultetom za organizovano gledanje predstave.

Predstava je generalno izazvala vrlo pozitivne reakcije i kritike i publike, koja ju je uglavnom opisala kao veoma dirljivu, intenzivnu i koja podstiče na razmišljanje. Izgleda nekako prikladno da je pozorišna predstava o ekstremizmu nekako ekstremna. Provokativna je, beskompromisna, ponekad zabavna, ponekad zastrašujuća, ali na kraju vrlo emotivna. Nema sumnje da svako ko je vidi odlazi iz pozorišta sa snažnim utiskom i emocionalnom reakcijom. Što se tiče uticaja predstave, čini se jasnim – ako predstava može nekoga pokrenuti, tu osobu predstava može promeniti ili uticati na nju, što se dešava i na emocionalnom i na kognitivnom nivou.

Što se tiče negativnih reakcija, čuli smo da su tokom predstave u Novom Sadu neki ljudi napustili publiku, a da su neki dobacivali tokom dela o ratu u BiH devedesetih, što je opet pokazalo da su „rane još uvek sveže”, jer su ti ljudi bili izbeglice iz BiH, kako kaže glumac Dejan Maksimović. Međutim, sličnih reakcija nije bilo prilikom izvođenja predstave u Banjaluci i glumac kojeg smo intervjuisali smatra ovo svojim omiljenim izvođenjem. Pored glumca, razgovarali smo i sa direktorom pozorišta/ Centra E8 Vojislavom Arsićem i dvoje mladih učesnika o njihovim utiscima i razmišljanjima.

“

Ova predstava definitivno ostavlja utisak i pokreće vas. Čini se da predstava navodi sve na razmišljanje nakon što se završi i da svi imaju šta da kažu, pa bi trebalo organizovati diskusiju. Deo predstave koji me je najviše potresao bio je deo kada glumci daju primere iz sopstvenog života, iz prošlosti kada su imali predrasude, o trenucima tokom kojih su bili neka vrsta „mini-ekstremista” i nisu bili baš fer prema ljudima u njihovoј okolini [Romima, beskućnicima itd.].

Jana Šarić, mlada učesnica

“

Predstava mi se svidela, ona govori o stvarima koje nigde ne možemo čuti, definitivno ne u razgovorima sa prijateljima i vršnjacima, stvarima koje treba predstaviti u pozorišnoj predstavi ili na filmu. Pomogla mi je da bolje razumem ekstremizam i pružila mi je više načina da ga objasnim drugima. Mislim da bi diskusije nakon predstave bile dobre, da se više pozabave tim problemima, jer neki ljudi možda i dalje imaju pritužbi, na primer mlađi ljudi koje znam čiji su roditelji i porodice izbeglice iz Hrvatske.

Nikola Vasić, mladi učesnik

Generalno, sagovornici preporučuju organizovanje diskusija sa publikom odmah nakon predstave. Jedan od glumaca primetio je da uživa u takvim razgovorima sa običnom mladom publikom, a u njima uživa i tokom pripremne faze. Jedan mladi učesnik takođe preporučuje kreiranje video-spotova koji prikazuju primere ekstremizma, a koji bi se mogli koristiti za pokretanje diskusija tokom radionica. Direktor preporučuje dalji razvoj Programa Y+ i upotrebu pozorišnih metoda u novom projektu, npr. kreirati sesije forum-teatra, kao svojevrsni spin-off ove predstave. Pandemija korona virusa omela je mnoge planove za izvođenje predstave ove godine, ali u trenutku pisanja ovog teksta, jedno izvođenje je zakazano za septembar 2020. Direktor nam je rekao da će se predstava i dalje izvoditi i nakon završetka ovog projekta. Takođe, ako se epidemiološka situacija nastavi, tim je spreman da osmisli i razvije neke alternativne načine da doper do publike putem onlajn platformi.

Što se tiče učešća zainteresovanih strana, posebno je značajna bila konferencija MAN2019 Centra E8, koja je bila u potpunosti posvećena temama ekstremizma mlađih i njegove prevencije. Pozorišna predstava izvedena je tokom otvaranja konferencije, zajedno sa uvodnim izlaganjima i panel diskusijom sa međunarodnim stručnjacima. Takođe, jedna panel diskusija na konferenciji MAN2020 bavila se temama ekstremizma. Centar E8 takođe je predstavio svoj rad na Programu Y+ kao primer dobre prakse na konferenciji posvećenoj ovoj temi, koju je organizovala Kancelarija za saradnju sa civilnim društвом, a koja je okupila predstavnike svih vladinih ministarstava uključenih u prevenciju ekstremizma.



Iniciativa e
Burrave
të Rinisë
Baraz

Završna razmatranja i preporuke



4. Završna razmatranja i preporuke

Ovo poglavlje ukratko razmatra neka razmišljanja o pilotiranju Programa Y+ i nudi neke preporuke za buduću primenu ovog programa u okviru regionalnog YMI projekta.



1. Program Y+ kao jedinstveni regionalni program za mlade

Imajući znanje i „institucionalno pamćenje YMI-ja” o razvojnom procesu i mnogim zvezdanim dostignućima Programa M i Y, moramo se zapitati – da li bi Program Y+ mogao da sledi sličan razvojni put, u izvesnoj meri? Drugim rečima, kada razmatramo šta bi bilo korisno za budućnost Programa Y+ u okviru YMI-ja, preporučujemo razvoj polustandardizovanog Programa Y+ i njegovog priručnika koji će se koristiti u svim zemljama sa potencijalom skalabilnosti. Prefiks „polu” koristimo da označimo da potpuna standardizacija ne bi bila dobra ideja, a zapravo ne bi bila ni moguća. Ovde moramo uzeti u obzir sledeće:

- a. Standardizacija pruža: pouzdanije osiguranje kvaliteta, fokusiranje napore, pouzdanije pokazatelje i rezultate, lakše planiranje i sprovođenje, i naravno dragoceno sredstvo za praktičare;
- b. Bilo bi dobro da se program kontekstualizuje, prilagodi određenim lokalnim zajednicama i njihovim relevantnim karakteristikama, uz razmatranje uzajamnog dejstva faktora na različitim nivoima. To se može postići podelom programa (i priručnika) na dva dela – prvi deo bi bio univerzalniji, a drugi deo konkretniji.

Partnerske organizacije su imale značajan nivo slobode i radile su nezavisno na osmišljavanju i razvoju svojih Programa Y+ u ovoj fazi. Kada posmatraju šta je urađeno i šta su sve uključili u svoj rad, mogu se uočiti zajedničke teme. Praktično svi partneri su radili na: jačanju kritičkog mišljenja kod učesnika; uklanjanju predrasuda i stereotipa, sprečavanju etiketiranja i diskriminacije; podučavanju učesnika kako da se nose sa emocijama, negujući empatiju i poboljšavajući higijenu mentalnog zdravlja; poboljšanju njihovih komunikacionih veština i pružanju pomoći u pronalaženju načina za pregovaranje i mirno rešavanje problema; podučavanju o lažnim vestima i uticaju medija i mreža društvenih medija (jer su to savremeni kanali indoktrinacije i alati za regrutovanje); promovisanju ljudskih prava i aktivizma zasnovanih na ljudskim pravima; osporavanju rodnih normi i stereotipa; itd.

Ove, kao i druge uobičajene teme, trebalo bi da budu kamen temeljac novog programa, njegov prvi i univerzalni deo, jer nije slučajno što su partneri odabrali baš ove teme. U budućnosti bi YMI tim mogao da organizuje neku vrstu radne grupe koja bi se sastajala tokom nekoliko dana. Ovo bi mogao biti početak razvojnog procesa, tako da mogu da vide šta im je zajedničko, šta funkcioniše, šta treba uraditi, itd. Spoljni stručnjaci bi mogli da se pridruže grupi i/ili da olakšaju proces u kojem bi svi partneri (njihovi koordinatori, treneri i mlađi učesnici) razgovarali i dogovarali se o temama koje bi u budućnosti trebalo da pokrivaju svi i kako to treba učiniti – koje radionice, metode, aktivnosti. Kroz koncentrisani, produktivni i kreativni rad, ova grupa bi mogla da osmisli odlične radionice i aktivnosti, koristeći svoje dragoceno iskustvo stečeno tokom implementacije Programa Y+.

Grupa bi takođe radila na drugom delu programa/priručnika, onom konkretnijem. S tim u vezi, razgovarali bi i ukazali na specifičnosti različitih omladinskih grupa u svojoj zemlji, odlučivali o određenim radionicama/aktivnostima (koje funkcionišu u njihovom kontekstu, ali ne nužno i u nekom drugom), stvarajući na taj način specifične sesije koje ne bi bile „obavezne“ za sve partnere. Bilo bi dobro da su određene sesije uprkos tome uključene u priručnik, kao opcija za druge (takođe i za druge izvan YMI-ja). Ovaj deo programa/priručnika očigledno bi bio manje ujednačen, a osim edukativnih radionica mogao bi da sadrži i preporuke, ideje i opise dodatnih aktivnosti koje su zabavne i edukativne, na primer: igre i aktivnosti na otvorenom, izleti, posete, pozorišne predstave, projekcije filmova, javne akcije ako su prikladne za određene grupe, ideje za diskusije na sastancima omladinskih klubova, itd. To bi program i priručnik učinilo motivisanijim i angažovanijim i još mnogo sveobuhvatnijim. To bi bio alat za praktičare da nastave posao nakon niza radionica, pružajući više mogućnosti mladima da uče na neformalniji način (naravno, u sigurnom i kontrolisanom okruženju), da se druže i zabavljaju, što bi bilo korisno, posebno u slučaju ranjivih grupa. Razvoj ovog programa i priručnika bio bi dugotrajan, naporan i verovatno skup napor, ali rezultati bi bili sjajni i otvorili bi više mogućnosti za buduće poduhvate.

Štaviše, standardizovani kurs za obuku za profesionalce u okviru Programa Y+ (koji rade u centrima za socijalni rad, ustanovama za decu bez roditeljskog staranja, popravnim domovima za maloletnike, školama, itd.) mogao bi se razviti i akreditovati za profesionalnu upotrebu u nekim budućim projektima YMI-ja. Akreditaciju treba tražiti od nadležnih ministarstava (za socijalna pitanja ili pravosuđe). To bi moglo rezultirati većim dosegom među profesionalcima, kao i određenim nivoom održivosti.

Pored implementacije, procesi merenje, praćenja i ocenjivanja implementacije programa, takođe treba da prođu kroz standardizaciju. Naime, bilo bi korisno kada bi se koristio model evaluacije sličan rigoroznim početnim i završnim istraživanjima sprovedenim u okviru Programa M i Y, koji su tokom vremena stvorili veliku bazu dokaza, što je dalje podstaknulo uspeh i prepoznavanje YMI-ja. Standardizacija u ovom aspektu takođe bi omogućila poređenje ne samo između početnog i završnog istraživanja, već i između lokacija projekta. Za uobičajene obrazovne aktivnosti kao što su radionice i obuke, metode su očigledne – upitnici za kvantitativno istraživanje i fokus grupe, grupni intervju i dubinski intervju za kvalitativno istraživanje. S druge strane, ako se na primer koriste pozorišne predstave kao projektna aktivnost, ne postoji tačan način za merenje uticaja, uglavnom zbog praktičnih problema u vezi sa načinom na koji treba anketirati veliku publiku. Treba smisliti kreativne ideje kako prikupiti podatke o tome, a neke od mogućnosti su pribavljanje baze podataka sa kontaktima/imejl adresama članova publike, stvaranje kratkih onlajn anketa ili možda dodeljivanje neke male nagrade ljudima u publici koji bi napisali svoju kritiku. Naravno, kada je neko

već formirao ciljnu grupu mladih za rad, tada sprovođenje upitnika/fokus grupe nakon izvođenja ne bi trebalo da predstavlja problem. Takođe, isticanje Najznačajnije promene (Most Significant Change – MSC) je sjajna kvalitativna metoda koju je YMI tim već koristio i u budućnosti bi je trebalo više koristiti i u Programu Y+, pored Programa Y. Pored toga, MSC intervju i priče ne bi trebalo da iznose izdvajanje nekoliko citata – to bi trebalo da bude sistematičan intervju sa učesnicima i zainteresovanim stranama iz kojeg se kasnije mogu izdvojiti citati ako je potrebno.



2. Ekstremizam mladih i radikalizacija kao nedovoljno analizirani fenomeni

Kada se govori o istraživanju, kao u prethodnoj tački, na pamet pada još jedna preporuka – više opcija za velika istraživanja moglo bi se istražiti u okviru Programa Y+ i okvira YMI-ja. Teme ekstremizma i radikalizacije još uvek nisu dovoljno proučene u regionu Zapadnog Balkana. CARE i YMI tim bi mogli da razmotre i razgovaraju da li žele da krenu ovim putem i organizuju veća istraživanja na ove teme, u tim određenim zemljama. Već imamo primer u okviru YMI-ja, istraživanje koje je sproveo Perpetuum mobile u BiH, a koje je premašilo očekivanja projekta sa uzorkom od preko 1.100 mladih za kvantitativno istraživanje. Njihova metodologija i instrumenti mogli bi se dalje razvijati, dodati kvalitativni deo i stvoriti zajednička metodologija za njegovu implementaciju u svim uključenim zemljama. To bi omogućilo upoređivanje rezultata, istovremeno prilagođavajući neki deo upitnika lokalnom kontekstu. Takođe imamo primer IMAGES istraživanja koje je prethodno sprovedeno u regionu (u Hrvatskoj, BiH, Srbiji i na Kosovu) koje je dalo dragocene rezultate partnerskim organizacijama. Organizacija Promundo-US, najstariji i najistaknutiji partner YMI-ja, pokretač IMAGES-a (i Programa M, što se toga tiče), takođe bi se mogla konsultovati o svim ovim pitanjima, jer su i oni angažovani u temama mladih, maskuliniteta i ekstremizma.^{33,34}

33 Sommers, M. (2019). Youth and the Field of Countering Violent Extremism (Mladi i polje suzbijanja nasilnog ekstremizma). Washington, DC: Promundo-US

34 Fried, A. with Lauro, G., & Barker, G. (2020). Masculinities and Preventing Violent Extremism: Making the Connections (Maskuliniteti i sprečavanje nasilnog ekstremizma: uspostavljanje veza). Washington, DC: Promundo-US



3. Rad sa mladićima kao kamen temeljac u prevenciji radikalizacije i nasilja među mladima

„Znamo da su muški identitet i norme maskuliniteta povezani sa različitim oblicima nasilja, uključujući seksualno nasilje, ubistva, maltretiranje, samoubistvo i nasilje povezano sa konfliktima. Muškarci i dečaci su nesrazmerno počinjenici ovih oblika nasilja i žrtve određenih oblika kao što su ubistva i samoubistva (...), umesto da u velikoj meri ignoriraju uticaj rodnih normi na stavove i ponašanje, pristupi moraju steći i uključiti razumevanje, ne samo o tome kako ove norme utiču na postupke muškaraca i dečaka i oblikuju njihove ranjivosti u pogledu nasilnog ekstremizma, već takođe i načine na koje se programskim delovanjem može boriti protiv rodne nejednakosti i istovremeno sprečiti nasilni ekstremizam, za dugotrajan uticaj.”³⁵

Pomenuti rad Promunda naglašava maskulinitet i njegovu povezanost sa nasilnim ekstremizmom. Iako je sve veće učešće žena u ekstremističkim grupama i rad sa ženama je od suštinske važnosti, nema sumnje da „muškarci i dečaci i dalje predstavljaju veliku većinu regrutovanih u ekstremističke grupe i vrše ekstremističko nasilje.”³⁶ Tokom faze pilotiranja Programa Y+, većina partnera je radila sa omladinskim grupama koje su imale oko polovine, a ponekad i više od polovine mlađih učesnika. Ovo je nesrazmerno, imajući u vidu ono što smo prethodno naveli, da su velika većina ekstremista muškarci i dečaci. Preporučujemo da se u budućim aktivnostima vezanim za sprečavanje ekstremizma, YMI tim ponovo fokusira na ciljanje na način koji podrazumeva jasnu većinu mladića prilikom formiranja grupa ili čak stvaranja grupa koje sačinjavaju isključivo mladići. Slično kao što je to učinjeno u Programu M („Budi muško”), sa svim svojim metodološkim obrazloženjima, ovaj program treba da ospori štetne rodne norme i poveća prihvatanje rodno ravnopravnijih i nenasilnijih stavova i ponašanja među mladićima. Okupiti, angažovati i motivisati mladiće u riziku, definitivno je izazov, pa ovo predstavlja teži način, ali bi doneo koncentrisanije napore i valjanije ciljanje za ovu konkretnu temu projekta. Rad Statusa M isključivo sa grupom mladića u vaspitnom zavodu za maloletnike, gde su oni u osnovi u zatvoru, lišeni i suočeni sa okolnostima koje podstiču pridruživanje ekstremističkim grupama (poput fašista, neonacista), primer je savršene ciljne grupe za borbu protiv ovih konkretnih problema.



4. Dopiranje do mlađih u ruralnim područjima

Tokom implementacije Programa Y+, neke partnerske organizacije u YMI timu odlučile su da rade sa grupama u ruralnim područjima, izvan gradova u kojima imaju sedište. Ovo je vrlo dobar izbor jer je ovom delu populacije više potreban program, s obzirom na to da potiču iz ruralnog, tradicionalnijeg

35 Ibid.

36 Ibid.

područja, sa nižom stopom dohotka i uglavnom sa manje opcija i mogućnosti i bez sličnih obuka ili programa, ponekad čak i bez organizacija civilnog društva, itd. Često putovanje van grada nije pogodno, zbog čega grupe u urbanim sredinama obično imaju više aktivnosti. Ako YMI tim želi da proširi svoj domet na više zajednica i na više lokacija u budućnosti, preporučujemo organizovanje obuka za nove lokalne trenere/omladinske radnike i uspostavljanje direktne saradnje sa novim lokalnim partnerskim organizacijama/institucijama, gde je to moguće. Angažovanje lokalnih trenera i omladinskih radnika bilo bi od velike koristi za program, imajući u vidu njihovo poznavanje lokalnog konteksta, a samim tim i njihov rad bio bi relevantniji, fokusiraniji i efikasniji.



5. Regionalne razmene čine omladinu manje sklonom radikalizaciji

Regionalna saradnja i razmena su korisni za napore na izgradnji mira, obezbeđujući sigurne prostore za mlade da se sastaju, razgovaraju, rade zajedno, ruše barijere, druže se, itd. YMI ima istoriju organizovanja kampova na kojima bi se mladi iz celog regiona sastajali na ovaj način, a ovi kampovi su prethodnih godina imali odlične rezultate. Dakle, preporuka je očigledna – organizovati zajedničke kampove, obuke, razmene mladih ili slične aktivnosti na kojima bi se okupljali mladi iz svih ovih različitih zemalja i različitih sredina, što bi olakšalo uklanjanje predrasuda, stereotipa, mržnje i povećalo ne samo toleranciju, već i prihvatanje i prijateljstva.



6. Učenje iz iskustva COVID -19

Usred krize COVID-19, većina ljudi se navikla da koristi mrežne platforme mnogo više nego ranije, za komunikaciju, ali i za edukaciju. YMI tim je na isti način odgovorio na pandemiju i sproveo je brojne onlajn radionice u svim projektnim zemljama. Preporučujemo kontinuirani razvoj edukativnih metoda putem onlajn platformi, a možda bi čak mogao biti razvijen i onlajn kurs Programa Y+ u budućim poduhvatima. Onlajn rad bi se takođe mogao obavljati korišćenjem mešovite metode, npr. neke sesije bi bile snimljene i dostupne ljudima za gledanje (sa pratećim materijalima kao što su literatura i testovi), a neke bi bile više fokusirale na diskusije, u obliku interaktivnog vebinara. I, naravno, neke sesije bi se mogle održati lično. Razvoj onlajn kursa u budućnosti i moguća njegova akreditacija mogli bi potencijalno da dopru do mnogo više učesnika, a takođe bi osigurali određeni stepen održivosti.



7. Izgradnja kapaciteta trenera/edukatora

Za rad na ovim temama, a posebno za rad sa ranjivijim grupama, snažno se savetuje povećanje kapaciteta tima trenera. Treneri bi trebalo da budu više osetljivi za određene grupe i potrebe grupa, trebalo bi da imaju više veština za rešavanje eskalacija mogućih sukoba (na primer, u kaznenopopravnim domovima za maloletnike). Ako su treneri/edukatori radili samo u redovnim srednjim školama, nisu spremni za intenzivniji oblik rada sa mladima u pritvorskim centrima, centrima za socijalni rad i drugim rehabilitacionim institucijama, posebno ako učesnici imaju istoriju nasilničkog ponašanja. Ako je potrebno, druga opcija je autsorsing, angažovanje već iskusnih trenera u ovoj oblasti, posebno za ovu ulogu. Za dalje unapređenje Programa Y+ u socijalnim institucijama, snažno savetujemo dalju obuku trenera i vršnjačkih edukatora.



8. Obrazovanje zasnovano na pozorištu kao model za sprečavanje radikalizacije mlađih

Pozorišna predstava u okviru Programa Y+ bila je veliki uspeh, ali još uvek ima prostora za obogaćivanje. U osnovi, svi sagovornici grupe preporučili su i slažemo se da treba organizovati moderirane diskusije sa publikom odmah po završetku predstave. To bi omogućilo dublje diskusije, objašnjenja, pitanja publike, razmenu utisaka i sugestija, i naravno, ojačalo bi glavna gledišta predstave i njen uticaj. Još jedan predlog grupe, sa kojim se u potpunosti slažemo, jeste da treba dalje razvijati metode obrazovanja zasnovane na pozorištu – mogao bi se razviti program forum teatra zasnovan na postojećoj predstavi, kao spin-off predstave. Metoda forum teatra bila bi korisna, jer bi se zamišljene problematične situacije prvo odgumlile na sceni, a zatim bi učesnici dobili priliku da stupe na scenu i urade nešto što bi po njihovom mišljenju rešilo problem. Ovo poboljšava kritičko razmišljanje i angažovanje publike interaktivnim metodama.



9. Kontranarativi kao moći alat za kampanju

Kampanja za prevenciju ekstremizma razvijena u YMI-ju započela je u proleće 2020. godine, ograničenim kapacitetom zbog pandemije koronavirusa, samo onlajn aktivnostima (objave na društvenim mrežama i aktivacije, onlajn kvizovi, itd.). Očigledno je da bi planirane oflajn aktivnosti, javne akcije sa jasnim porukama, trebalo primenjivati u budućnosti i na taj način dopreti do ljudi kako u oflajn tako i u onlajn okruženju. Druga ideja koja se može dalje razraditi je upotreba kontranarativa u ovoj kampanji, na primer razvoj i promocija video-klipova koji koriste kontranarative. Dajući jednostavan primer, u nekoj zemlji ekstremistička organizacija „zastupa interese“ (očigledno

lažno) većine stanovništva A i promoviše mržnju i nasilje prema grupi B. Tada YMI tim identificuje ovaj problem i odlučuje da se pozabavi konkretnim problemima u konkretnoj zemlji ili lokalnoj zajednici. Zatim se kreira „kontra” video gde se ljudi iz grupe A i grupe B predstavljaju kao saradnici, prijatelji, koji imaju svrshodne odnose, itd. Scenariji za ove video-spotove očigledno bi zavisili od identifikovanih problema, a video-snimci bi trebalo da budu pažljivo kreirani, uvek imajući u vidu osetljivost spornog pitanja.

Da zaključimo, možemo sa sigurnošću reći da je ovaj program uspešno pilotiran različitim pristupima i metodama za sprečavanje ekstremizma i radikalizacije među mladima. Pokazao je kreativnost i posvećenost partnerskih organizacija koje učestvuju i visok kvalitet njihovih specifičnih pristupa. Nema sumnje da su implementirane aktivnosti bile veoma korisne za mlade učesnike, a Program Y+ se definitivno pokazao kao perspektivan preventivni program (ili skupovi programa). Ipak, predstoji još posla. Budući da je ovo u osnovi bio test različitih metoda i neka vrsta rada u toku, timu je pružio puno opcija i dragocenih dokaza i uvida za buduće napore u rešavanju ovih složenih problema. Pored toga, Program Y+ treba da se razvija u narednom periodu i mora biti završen imajući u vidu utvrđenu potrebu za standardizacijom, u skladu sa ostalim, ovde datim preporukama. Samo kontinuiranim radom i daljim poboljšanjima Program Y+ će dostići svoj puni potencijal i postati efikasan, zaokružen, sveobuhvatan i skalabilan program koji obezbeđuje rezultate u prevenciji ekstremizma i radikalizacije mладих, na Zapadnom Balkanu i šire.





Partneri na projektu



5. Partneri na projektu



PERPETUUM MOBILE
Институт за развој и поддршка
напредне промене



Deluj za društvo (Act for Society)

Tirana, Albanija

↗ www.actforsocietycenter.org

Center E8

Beograd, Srbija

↗ www.e8.org.rs

Perpetuum Mobile

Banja Luka, Bosna i Hercegovina

↗ www.pm.rs.ba

SIT – Centar za savetovanje, socijalne usluge i istraživanje

Priština, Kosovo*

↗ www.sit-ks.org

Status M

Zagreb, Hrvatska

↗ www.status-m.hr

Kontakt:

↗ www.youngmeninitiative.net

CARE International Balkans:

📍 Hasana Kaimije 11
71000 Sarajevo
Bosna i Hercegovina

📞 +387 33 536 790
✉️ care@care.ba

📍 Aleja Svetog Save 7a
78000 Banja Luka
Bosna i Hercegovina

📞 +387 51 258 200
✉️ spetkovic@care.ba

📍 Kneza Viseslava 88
11000 Beograd
Srbija

📞 +381 11 7706 696
✉️ emilenkovic@care.rs

📍 Gazmend Zajmi 21
10 000 Priština
Kosovo*

📞 +381 (0) 38 224 779; 222 435
✉️ care.kosovo@care.org





Literatura

1. Allan, H., Glazzard, A., Jesperson, S., Reddy-Tumu, S. and Winterbotham, E. (2015) Drivers of Violent Extremism: Hypotheses and Literature Review (Pokretači nasilnog ekstremizma: hipoteze i pregled literature), Royal United Services Institute
2. Azinović, V. (2018). Extremism Research Forum, Regional Report – Understanding Violent Extremism in the Western Balkans (Forum za istraživanje ekstremizma, Regionalni izveštaj – Razumevanje nasilnog ekstremizma na Zapadnom Balkanu), British Council
3. Backes, U. (2007). Meaning and Forms of Political Extremism in Past and Present (Značenje i oblici političkog ekstremizma u prošlosti i sadašnjosti). Central European Political Studies Review. 9(4), 242–262.
4. Center for Prevention of Radicalisation Leading to Violence (CPRL) (Centar za prevenciju radikalizacije koja vodi nasilju), dostupno na: <https://info-radical.org/en/>
5. Committee of Experts on Terrorism (2016). Profiles on counter-terrorism capacity (Profili o kapacitetu za borbu protiv terorizma), dostupno na: <https://rm.coe.int/168064100f>
6. Denoeux, G. and Carter, L. (2009). Guide to the Drivers of Violent Extremism (Vodič za pokretače nasilnog ekstremizma), US Agency for International Development (USAID).
7. Dušanić, S. (2020). Mladi i ekstremizam. Perpetuum mobile – Institut za razvoj mladih i zajednice, Banja Luka.
8. European Union (2005). Addressing the factors contributing to violent radicalization (Analiziranje faktora koji doprinose nasilnoj radikalizaciji) (Report # COM-2005 313). Brussels, Belgium: European Union Council Concerning Terrorist Recruitment and Commission, European Parliament.
9. Fried, A. with Lauro, G., & Barker, G. (2020). Masculinities and Preventing Violent Extremism: Making the Connections (Maskuliniteti i sprečavanje nasilnog ekstremizma: uspostavljanje veza). Washington, DC: Promundo-US, dostupno na: https://promundoglobal.org/wp-content/uploads/2020/07/BLS20227_PRO_Violent_Extremism_006.pdf
10. James, K. and Zeuthen, M. (2016). Countering Violent Extremism and Risk Reduction: A Guide to Programme Design and Evaluation (Suzbijanje nasilnog ekstremizma i smanjenja rizika: vodič za dizajn i evaluaciju programa), Whitehall, London: Royal United Services Institute

11. Leuven, D.V. (2019). Countering Violent Extremism: An Introductory Guide to Concepts, Programming, and Best Practices (Suzbijanje nasilnog ekstremizma: uvodni vodič za koncepte, programe i najbolje prakse), Search for Common Ground.
12. Mattei, C. and Zeiger, S. (2018). Evaluate your CVE results: Projecting your impact (Procenite svoje CVE rezultate: projektovanje vašeg uticaja). Hedayah, 2018
13. OEBS (2018). The Role of Civil Society in Preventing and Countering Violent Extremism and Radicalization that Lead to Terrorism (Uloga civilnog društva u sprečavanju i suzbijanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije koji vode ka terorizmu). Vienna: Austria.
14. Pressman, D.E. (2009). Risk Assessment Decisions for Violent Political Extremism 2009–02 (Odluke o proceni rizika za nasilni politički ekstremizam 2009–02). Ottawa, Ont.: Public Safety Canada.
15. Silber, M. D., & Bhatt, A. (2007). Radicalization in the west: The homegrown threat (Radikalizacija na Zapadu: domaća pretnja). New York: New York Police Department Intelligence Division.
16. Sommers, M. (2019). Youth and the Field of Countering Violent Extremism (Mladi i polje suzbijanja nasilnog ekstremizma). Washington, DC: Promundo-US, dostupno na: <https://promundoglobal.org/resources/youth-and-the-field-of-countering-violent-extremism/>
17. Slachmuijlder, L. (2017). Transforming Violent Extremism: A peacebuilder's guide (Transformisanje nasilnog ekstremizma: vodič za graditelje mira), 1st ed. Washington DC: Search for Common Ground.
18. Trebešanin, Ž. (2007). Psihologija političkog ekstremizma. Beograd, Srbija: Hereticus
19. UNDP (2016). Preventing Violent Extremism through Inclusive Development and the Promotion of Tolerance and Respect for Diversity: A Development Response to Addressing Radicalization and Violent Extremism (Sprečavanje nasilnog ekstremizma kroz inkluzivni razvoj i promocija tolerancije i poštovanja različitosti: razvojni odgovor na suočavanje sa radikalizacijom i nasilnim ekstremizmom), Discussion Paper, UNDP
20. USAID (2011). The Development Response to Violent Extremism and Insurgency (Razvojni odgovor na nasilni ekstremizam i pobunu). US Agency for International Development (USAID), dostupno na: https://pdf.usaid.gov/pdf_docs/Pdacs400.pdf
21. Weert, A. i Eijkman, Quirine. (2018). Subjectivity in detection of radicalisation and violent extremism: a youth worker's perspective (Subjektivnost u otkrivanju radikalizacije i nasilnog ekstremizma: perspektiva omladinskog radnika). Behavioral Sciences of Terrorism and Political Aggression, 1–24.



Rad sa mladima u riziku na Balkanu

Studija slučaja o Programu Y+

With funding from



Austrian
Development
Cooperation



Schweizerische Eidgenossenschaft
Confédération suisse
Confederazione Svizzera
Confederaziun svizra

